

institui voluerunt: vt illius dulcedine molliti atque mitigati, facilius, ad omnem laudem moderatio- nis & humanitatis aspirarent. Lycurgi enim atque Solonis legibus, erant omnes adolefcentes musicis eruditi. quod etiam in alijs Græciæ ciuitatibus, non mediocrj studio fiebat. Ægyptios prætereo, & Hebræos, & alias nationes apud quas hæc disciplina in summa laude floruit. Plato autem in Rep. quam finxit, ea iuuentutē ad humanitatē excoli præcepit, atq; ad omnē rationē virtutis & honestatis paulatim institui. Aristoteles præterea & alij quamplurimi philosophi, multa de huius disciplinæ studio sanxerunt, quasi de illo, quod valdè pertineret ad animorum cultum, & liberalem nobilitatis institu- tionem. Nam primùm quidem Musica cōtinet ho- nestam voluptatem, quæ quidem cum valdè neces- saria sit cunctis ciuibus, quod enim caret alterna requie (vt inquit Ouidius) durabile non est; tum in primis Regibus, quorum assidui labores sunt ali- qua suauitate atque iucunditate leniendi. deinde animum paulatim sedat & mitigat, & vim regiam moderatur, & ab immanitate ad humanitatem re- uocat; qua quidē nihil aptius ad amorem conciliā- dum cogitari potest. postremò quod multo maius est, in cantibus discere possumus, quanta vis sit in legibus; quanta in ordine vitæ commoditas; quāta denique in animi moderatione suauitas. Quo tan- dem

dem modo? inquit T. Non vides inquam, vocem sine modo profusam, esse dissonam & absurdam, audiendique sensum vulnerare? Video inquit. sed quid id ad legis & ordinis rationem facit. Multum sane inquam, ex eo enim intelligimus, non esse suauitatem positam in vocibus: sed in lege, numero, atque modo, qui vocem modulatur. ex quo facilius apparet, tum demum animum suauitate compleri posse, cum omnes suas partes habuerit modo, & ordine, atque lege deuinctas, & inter se aptissimè congruentes. imò tanto suauior erit animi concentus, quanto nobiliores sunt partes illæ, quæ musicæ numeris vinciuntur. si igitur tantum præstat vis animi vocibus corporis, quantum explicari non potest: ne explicari quidem poterit, quantum hæc animorum harmonia, illam quæ est in vocibus suauitate superet, maximè verò cum vocis concentus repente fluat, animorum verò harmonia constans & fixa permaneat. Non igitur solum Regi colenda musica est, vt animum à labore recreët, aut naturæ vehementiam leniat atq; temperet: sed etiam vt ex musicæ legibus intelligat, florentem atque beatum statum, in iuris & ordinis moderatione consistere. Duo tamen vitia in cantibus Regi vitanda sunt; primum quidem ne dum vocis harmoniam studiosè persequitur; harmoniam animi temerè dissoluat. nec enim tantam gratiam à musis

moderatore

inibit,

inibit, leuiorem harmoniam componendo: quam
tam offensionem illis afferet multò præstantiorem
& iucundiorē harmoniam dissipando. Non in-
telligo quæ dicis inquit. M. Iam intelliges inquam.
diximus omne verbum petulans, & obscænum esse
præstantia Regis indignissimum. ea autem de cau-
sa poëtis lasciuus, & mollibus, & eneruatis aditum
ad Regem omnino præclusimus; quo enim sen-
tentiæ poëtarum numeris astricta concinnior, &
elegantior, & dulcior est; eo sunt lasciuus poëtæ no-
centiores ijs, qui sine carminis vllius venustate,
impuris sermonibus vtuntur. Quid si vocis etiam
suavis concentus accesserit? Tanta certè vis erit
mali, vt sustineri non possit. oratio enim contorta
numeris, & musicæ viribus emissa, quasi vibratum
telum, in animo vehementius adhærescit. sic verò
fit, vt cum sermo impurus noceat: molle atque la-
sciuum carmen animi statum labefactet: cantio
flagitiosa animum perturbet: omnesque virtutis
neruos incidat. nihil est enim ad animum com-
mouendum, & flectendum cantu atque numeris
efficacius. sapienter igitur Plato, cum videret mo-
res immutari cum cantibus, leueras musicæ leges
fanxit, atque prohibuit, ne quis quo vellet genere
cantionis vteretur; id igitur tantum genus mu-
sicæ probat, vir ille sapientissimus, quo vel Dei nu-
men celebratur, vel virtus diuinis laudibus orna-
tur,

tur, vel clarorum hominum fortia facta referuntur. Memoriae traditum est, cum Alexander se Ilium contulisset, ut fortissimorum hominum qui Troiam expugnarunt, monumenta cerneret, & quasi impressa vestigia notaret; fuisse illi oblatam citharam Paridis, quæ ab incolis summa religione seruabatur. hoc ille donum reijciens, Achilles inquit, citharam inuenire cupio, Paridis cithara non indigeo. præclara certè vox, Alexandrique virtute dignissima, qua significauit nihil languidum, & molle, & effœminatum, ne in cantu quidem & fidibus Regem decere. quare hominis flagitiosi, & adulteri citharam, qua ille Veneris impuræ dona atque munera canebat, aspernatus est: Achilles verò citharam qua is, ut est apud Homerum, illustria fortium hominum facta celebrabat, se dignam existimauit. Ad hunc autem modum vellem ut Reges omnem musicam lasciuam, & flagitiosam non solum non admitterent: sed etiam ab omnibus patriæ finibus ablegarent. ut igitur sermo impurus, ita lasciuum carmen, & molles etiam in cantu flexiones, & falsæ voculæ regibus detestandæ sunt: illudque solum genus musicæ illis colendum est, quod optimis verbis, & præclaris sententijs, & certa atque seuera cantus lege, & ratione conficitur. aliter enim si mollibus & lasciuis cantibus

aures præbuerit, animi ordinem & conuenien-
 tiam peruertent, atque moderationis harmoniam
 dissoluent. sic igitur dulcedine musæ fallacis ir-
 retiti, veram animi musicam euertent, & exem-
 plo nequitia totam Rempublicam in magnum di-
 scrimen iniicient. vt enim lentum venenum sua-
 uibus cibus admixtum, prius vitam eripit, quàm
 mortifera illius vis sentiri atque reprimi possit:
 ita turpes & effœminati cantus, prius Rempubli-
 cam vniuersam pestifera tabe inficiunt, quàm
 malum quod afferunt, ratione præcaueri queat.
 hoc igitur vitium est Regi in musica maximè fu-
 giendum. Alterum vitium est, nimia opera in mu-
 sicæ studio consumpta, quod etiam vitare debet.
 nec enim est illi tantum operæ in illa ponendum,
 quantum illis qui nihil aliud agunt. in vniuer-
 sum autem omnes artes Rebuspublicis vtilis &
 necessariæ sunt, in Principum tutela & patroci-
 nio constitutæ: ita tamen vt quædam nullo mo-
 do sint ab illis tractandæ, quædam verò medio-
 criter attingendæ, aliæ postremò summo studio
 colendæ. quæ enim in fabрили artificio versan-
 tur, indignæ sunt, Principis amplitudine & dig-
 nitate. quæ autem honestum aliquod oblecta-
 mentum, & cognitionem nobilitate dignam con-
 tinent, dignæ quidem sunt regibus; non ita ta-
 men, vt in illas tanquam in munus & officium
sibi

sibi præcipuè delatum, omne studium & industriam, & omnes curas & cogitationes conferendas existiment. Aliæ postremò sunt in quibus omne Regis studium consumi debet, nempe quæ ad Rempublicam tuendam & conseruandam, omnibusque bonis egregie cumulandam diriguntur. Musica verò neque fabrilis, neque sordida est: sed in primis honesta atque liberalis disciplina, non tamen ita splendida, vt in illius cognitione patriæ salus atque dignitas collocanda sit. Est igitur ex illis artibus & disciplinis in quibus mediocre studium Regis erit, iure laudandum: nimium verò in summa vituperatione ponendum. auertit enim animum à rebus gerendis, & efficit multo molliorem, quàm salutaris seueritatis ratio postulat, & tempus quod erat Reipubl. tribuendum, in volumpate illa immoderata consumit. meritò igitur cantor ille laudari solet, qui cum Rex Philippus, cum illo de solertissima modorum ratione disputaret, nunquam dii inquit, ô Rex tibi tantum mali faciant, vt tu me canendi atque psallendi artificio vincas. acute enim Regis ineptam ambitionem, ad laudem quæ Regis propria non erat aspirantem fregit. Neque Regi tantùm musica modicæ colenda est; sed omni etiam nobilitati. intra modum enim reprimit animi impotentiam, & ad moderationem mirabiliter instituit;

cùm verò extra modum procedit, emollit paulatim animos, & nobilitatem à studio sui muneris abducit. hoc enim nobilibus impositum munus est, vt Rempub. armis atque virtute tueantur, & artibus omnibus quæ ad regni custodiam necessariae sunt, instructissimi sint; quod efficere certè non poterunt, si nimiam operam in canendi artificio atque musicæ subtilitate posuerint. hoc impulit Aristotelem, vt præciperet ciues institui eo genere musicæ, quod nec nimium studium, nec operam flagitaret. Tam seuera autem fuit olim apud Lacedæmonios musicæ disciplina, vt Timotheum Milesium summum citharædum, quem ad arudiendam iuuentutem ascuerant, eo solum nomine in exilium pellerent, quòd vnâ chordam septem chordis quibus illi utebantur addidisset; indignum enim statuebant, cùm musicam omnem ad animorum modestiam conferri vellent, id musicæ genus institui, quo ciuium animi paulatim ad molliem laberentur. idem secutus Plato in legibus sanxit, vt genus musicæ non esset multiplex & effœminatum: sed simplex, & seuerum, & graue, ad institutionem moderationis & virtutis accommodatum. Nos quidem in omni genere disciplinæ, volumus esse in Repub. artifices excellentes; quorum industria ij qui mediocriter in ea versari volent, erudiantur. nec enim facilè mediocris in
re aliqua

re aliqua eruditio nisi ab ijs, qui sunt artifices sum-
 mi percipitur. Hoc tamen dicimus, summam ca-
 nendi laudem Regibus minimè conuenire; neque
 aliud quidquam quod animum illius possit à
 summo studio Regiæ dignitatis abstra-
 here: musicæ tamen prorsus impe-
 ritos esse, minimè feren-
 dum arbitra-

*animos
 illorum*

mur.

¶

4

DE

[Faint mirrored text from the reverse side of the page, including the word 'DE' and various lines of text.]

DE
REGIS INSTITVTIONE
ET DISCIPLINA,
LIBER
QVINTVS.

HÆC autem quæ de musica disputauimus, eò pertinent vt dictũ est, vt Regis animus possit honesta voluptate perfundi; & ad humanitatẽ paulatim institui, & quanta sit vis in legibus & moderatione auribus iudicare. Sed illud est intelligendum, cum musica illa, quæ animorum symphonia continetur, sit multo iucundior ea, quæ in vocum & sonorũ modulatione consistit; & ex ea quæ modulatis vocibus constat, tam multæ utilitates oriuntur: illam certè quæ animorum concinnitate perficitur, multo plures utilitates allaturam. Omnis igitur opera & studium, omnis cura & industria eò conferenda est, vt Rex moderationis atque temperantiæ laudibus excellat. ad hanc autem modestiæ laudem facilius comparandam, vix quidquam vtilius esse potest, bonarum artium disciplinis; acuunt enim ingenium, mentemq; ad veritatis notitiam instruunt, & ad honestatis considerationem egregiè

egregiè viam muniunt. continent enim ordinis, & modi, & conuenientiæ rationem, totiusque dignitatis quæ tota posita est, in certa numerorum dimensione decus & elegantiam. qui igitur sine illarum præsidio modum & ordinem in vita conseruat, opinione tantum cæca ducitur; & ita facillimè potest perditorum hominum machinis in fraudem impelli. id enim tantum in animo fixum permanet, quod est perceptum, & cognitum, & constitutum, & firma atq; stabili ratione confirmatū. Ergo quemadmodum is, qui sine recta morum constitutione, sapiētix institutis viuere conatur, importuna vi libidinis ab eo conatu repellitur: ita qui sine certa ratione moribus honestis imbutus est, facilè potest à recto cursu dimoueri. vtrumque igitur opus est ad vitæ constantiam: nempe recta morum constitutio; & artium bonarum cognitio; alterutrum enim sine alterius ope imbecillum est. homo enim incontinens, qui ad bonas artes ingenium applicat, intelligit quidē artibus illis adiutus, nihil esse dignitate præstantius; illud tamen iudicium vi libidinis victus, diu seruare nequit: qui verò sine certo iudicio continens est, facilè poterit fallaci quadam specie voluptatis, aut vtilitatis obiecta, à studio honestatis abduci. vtroque igitur modo fit, vt animus sit varius, & inconstans, sibiq; dissimilis, nec vnquã in vlla certa officij regione consistat. pugnat enim

sæpenumero voluptatis aut vtilitatis species, cum
 honestate; tunc igitur animus illius, qui vel honesta-
 tem sine disciplina colit, vel sine studio honestatis
 sese ad præclaras disciplinas adiungit: quasi in bi-
 uio constitutus hæret, & dubitat, & se interdum
 reuocat, & hac ratione sæpè à recto sensu deducitur.
 quod certè non fecisset, si simul & bonis moribus
 ornatus, & optimis disciplinis excultus fuisset; in-
 tellexisset enim tunc nullam partem veræ & liqui-
 dæ voluptatis, aut vtilitatis attingere posse id, quod
 est ab honestate seiunctum. quæ enim voluptas
 purior & constantior esse potest ea, quàm ex ho-
 nestate homines bene morati, & eruditi perci-
 piunt? Cumulatur præterea gaudio animus illius,
 qui fuerat ante moribus & vita rectè constitu-
 tus, cum disciplinis eruditus intelligit, id quod an-
 tea consuetudine faciebat, esse id, quod est pul-
 chrum, & honestum, & naturali lege atque diui-
 na sancitum. Si verò vtilitatem quærimus, om-
 nis profectò ratio vtilitatis est in veritatis cog-
 nitione (vt iam diximus) collocanda. at istæ disci-
 plinæ caliginem paulatim dispellunt, tenebrasque
 discutunt, aciemque mentis illustant; vt facilè
 possit vera atque simplicia bona contueri: falsa
 autem & insidiosa modis omnibus aspernari. Cum
 igitur artes præclaræ tantum valeant ad honesta-
 tis constantiam, Regemque conueniat summis
 hone-

honestatis opibus exornari, & dignitatem singulari constantia retinere; possumus ne quidquam elegantius, si per homines quosdam licuerit excogitare, quam ut is, artibus istis imbuatur, quibus facilius ad summum tandem regiae virtutis gradum perueniat? Nihil inquit T. si tantam vim habent artes istae ad honestatem retinendam, quantum tu illis attribuis. Id quidem inquam, cerni iam poterit. primum quidem igitur censeo ut Rex Arithmeticam discat. Quid inquit ille, tu pro Rege nobis mercatorem institues? Mercatorem inquam minimè, sed Principem in Repub. tuenda & administranda vigilantem. nec enim Regis officio dignus est? qui numerare nescit; quomodo enim sine exacta numerandi ratione, exercitum in bello recensabit? quo ordine castra locabit? aut qua ratione pro numero militum aciem instruet, si numerandi fuerit imperitus? deinde quomodo praemia pro virtutis ratione distribuet? aequitas enim in praemijs atque muneribus rata portione & numero continetur, ita ut sine arithmetica iuris constantia conseruari non possit. Iam verò in pace, quam rationem vectigalium habebit is, qui numerandi artem prorsus ignorat? ut enim pater familias domum suam tueti atque sustentare nequibit, nisi in re familiari diligens & attentus fuerit: ita neque Rex poterit vlllo modo Rempub. saluam
& in-

& incolumem conseruare, nisi vectigalium rationem penitus exploratam habuerit; aliter enim neque bellum mouere, nec vrbes munire, neque dignitatem tueri, nec hostes repellere, neque pericula propulsare poterit. vt enim aliquod clarum facinus moliri velit, copiæ tamen illum in medio apparatu deficient; & ita cum magna & imbecillitatis, & temeritatis infamia superabitur. sunt igitur illi nequidquam temerè moliatur, omnes pecuniarum & sumptuum rationes exactissimè putandæ; quod si non fecerit omnia officia conturbabit. Multa enim donabit indignis, multa denegabit ijs, qui sunt præclare de Rep. meriti, multa cum magno Reip. detrimento largietur, quod non est mediocre flagitiū existimandum. nec enim par est, nec vlllo modo ferendum, vt quod est in Reip. custodiam impendendum; in potentium hominum priuatos vsus, & magnificentiam odiosam & inuisam conferatur: nec vlla ratio patitur, vt vectigal rebus serijs atque necessarijs destinatum, rebus ludicris seruiat; & quod est populi fructibus ereptum, ad paucorum tyrannidem referatur; neq; sit publicæ salutis: sed intemperantissimæ cupiditatis instrumentum. Ne autem tam indigna flagitia committantur, oportet Regem esse in vectigalium ratione, & intuendo ærario vigilantem; quod quidem faciet, si intellexerit illam pecuniam non esse suam: sed publicam, sibi

tamen

tamen creditam atq; commissam, ad populi ipsius qui eam erogavit custodiam. secus autem necesse erit, omnes regni opes ministrorum avaritia & improbitate auerti, comminui, dissipari; multa perditis hominibus condonari, multa per luxuriam & dedecus effundi, intolerabiliaq; tandem tributa populis imperari, & miseros homines infinitis incommodis affligi. Tres autem virtutes in Rege qui numerare nescit, locum habere non possunt; prima quidem est Prudentia, altera Iustitia, tertia Liberalitas. quod enim ad prudentiam attinet, quid amentius esse potest, quam præsentem pecuniam sine vlla necessitate consumere, & cum necessitas vrget, absentem frustra requirere? quid magis temerariũ esse, quam inopia gazæ furenter absumptæ, totum regnum in summum discrimen salutis iniicere? iustitia deinde intereat opus est. Rex enim qui arithmeticam ignorat, non tenet vlllo modo rationem, qua pro virtutis magnitudine præmia diuidat; & vniuscuiusque meritum ea qua debet muneris æquabilitate compenset. Iam verò liberalitas nulla potest esse, vbi neque dantis facultas expenditur, nec accipientis dignitas æstimatur; qui enim dat, quod non potest, stultus & amens est, non liberalis existimandus; qui verò munus aliquod elargitur indigno, flagitium hominis impuri, temeraria largitione confirmat. non erit igitur tunc vlla

ratione

ratione liberalis estimandus: sed amens & flagitiosus iurè atque meritò reputandus; nam si liberalitas virtus est, ea certè temeritati & flagitio affinis esse non potest. Is igitur tantum liberalis est, qui & facultates suas respicit, & pretium rei illius quàm donat expendit; eam tamen summa voluntate virtutum meritis elargitur, & frugalitati etiam studet, vt bene de Rep. meritos, queat debitis muneribus afficere. Neque hoc solum præstat arithmetica, vt Rex & prudentiæ, & iustitiæ & liberalitatis officio perfungatur: sed ad maiora etiam paulatim viam aperit. Esse ne potest inquit T. aliquid virtute amplius? Est quidem inquam, status diuinus. diximus autem (si meministis) hominum pastorem, nõ hominem tantum esse debere sensibus humanis præditum: sed etiam diuinis instructum, ad rerum cœlestium considerationem; inde enim necesse est, vt similitudinem ducat, ad quam totam Reip. formam (quoad fieri potest) effingat. ad hanc autem similitudinem diuinitatis arripiendam, necesse plerumque est, animum à sensibus auocari, & à consuetudine corporis abduci; vt possit ordinem & pulchritudinem earum rerum, quæ nullam in omni æternitate mutationem subeunt, intueri. Ad hoc autem mirum est quantum valeat arithmetica. abstrahit enim paulatim mentem ab ipsis rebus, quæ sub numerum cadunt; vt ipsos per se nume-

ros, sine vlllo respectu, ad res corporeas exactè consideret. intelligit deinde facilius omnem decoris & dignitatis elegantiam, omnem mundi ornatum, omnem iustitiæ atque virtutis splendorem, numerorum lege atque ratione contineri. Quo tandem modo? inquit Tauora. An non vides inquam, omne quod numeris astringitur, esse aptum, & venustum, & omniū ad se oculos & voluntates allicere? quod verò est numerorum lege solutum, esse fœdum, & flagitiosum, & ideò omnes illud & oculis, & animis aspernari? quid est enim pulchritudo, nisi partium apta compositio, numerorū ratione deuincta? quid est venustas in motu? quid in voce dulcis cōcentus & harmonia, nisi numerorum pro rata portione distinctio? quid sanitas in corpore, nisi humorum certa numerorum lege, atq; dimensione consensio? quid est deniq; (ne plura singulatim persequar) animorum concordia, virtutis elegantia, mundiq; totius ornatu, nisi numerorum modus, quo non solum cohærent & permanent vniuersa: verum etiam ita concinna sunt, vt nihil in suo genere possit elegantius excogitari? Hæc qui diligenter animaduertent, modum in vita conseruabit, & ita Rempu. reget, vt nihil in ea patiatur existere: quod non sit ad numerum reuocatum, atq; certa moderatione definitum. Multi fuimus in arithmetica laudanda reliqua breuius perstringemus. Geometria sequitur,

ταυορα
quæ

quæ eandem propemodum vim habet, & ad vsum
 vitæ, & ad vniuersæ naturæ cognitionem, & ad iu-
 ris constantiam; nec enim sine illius ope agri rectè
 diuidi, castra locari, vrbes ædificari, arces muniri,
 iudicia constitui possunt. si metiendi rationem su-
 stuleris; & iustitiam, & ciuium concordiam mul-
 tasq; utilitates è vita tolles. deinde quod de arith-
 metica diximus, illa paulatim animum à cogitatio-
 ne earum rerum quas metimur abducit, vt ipsam
 metiendi rationem, & modum quo res singulæ ter-
 minantur inspiciat. assuefacit enim mētem, res cœ-
 lestes atq; diuinas intueri, & fœdus illud quo om-
 nia inter se connexa sunt, & quo cœlum terris per
 media cum extremis aptissima ratione dimensis co-
 pulatur; admirari itaque sentit cuiuslibet rei men-
 suram & rationem, modo atq; ordine terminatam,
 & cum reliquis naturis mirificè congruentem, esse
 quæ omnes mundi partes consensione deuincit, &
 amore conglutinat. ita vt ea sublata, necesse sit mū-
 dum ipsum funditus interire. vnde percipitur om-
 nem Reip. cōcordiam & stabilitatem iuris ordine,
 & æquabilitate contineri. Quid hic dicam de illa
 disciplina quæ astra contemplatur? an patiemur
 Regem nostrum tam præclaram artem ignorare?
 magno certè illum afficiemus incommodo, si tãto
 fructu nostra culpa caruerit. nec enim mediocris
 illa utilitas habenda est, quàm animus capit, cum
cœlum

coelum suspicit, magnitudine immensum, splendore clarissimum, ordinata varietate pulcherrimum, constantia & stabilitate firmissimum. itaq; illius contemplatione fit animus altior, & moderatior, & in omni vitæ ratione constantior. Qui enim rerum celestium amplitudinem & immensitatem cogitatione peragrat, terrestrium regionum angustias admirari non potest; & qui definitos siderum cursus, & ordinatas conuersiones ad numerum cadentes, quo caelestia mouentur, mente cernit: facile sibi atq; vitæ suæ modum constituit; & qui cœli firmam stabilemque naturam, in omni temporum varietate considerat, nulla rerum varietate, aut vlllo motu, demeritis statu deturbatur: assidua namque rei alicuius excellentis animaduersione, imitandi studium incendit: ita verò fit, vt qui caelestia animis spectat, celestis etiam virtutis splendore colluceat. Accedit etiam admirabilis naturæ diuinæ cognitio, quam ex cœli contemplatione percipimus. illud enim nobis quanta Dei potentia sit, quam singulari ornatu omnia distinxerit, quanta benignitate generi humano prospexerit aperte demonstrat. nostris enim utilitatibus omnia quæ in cœlo perfecit, seruire videmus. ex caelestium igitur rerum studio pietas extitit; inde benignitas exorta est; inde reliquæ virtutes extiterunt: cœli namque splendor, & ornatus, & utilitas, virtutis diuinæ imitandæ studium incitauit,

tauit, & homines amore immortalitatis incendit. Adde nunc eximiam illam voluptatem, quam percipit animus supera atq; cœlestia contuendo; flagramus enim omnes scientiæ cupiditate, & ea quæ latent obscuritate inuoluta nature, peruestigare nitimur; & ea de causa cū aliquid antea nobis ignotum cernimus, ingēti gaudio cumulamur, maximè verò cū ea quæ euoluta perspicimus, magnitudine claritatis antecellunt. Non solum igitur cœli consideratio, facit animos excelsos, & moderatos, & constantes, & pios atque benignos: verùm etiam homines summo ingenio præditos, voluptate quadam eximia permulcet. vnde perspicitur hanc etiã disciplinam, esse maximè cum Regis amplitudine & dignitate congruentem. Illud tamen animaduertendum est, illum modum in his disciplinis Regi adhibendum esse, vt ex singulis ea tantum carpat atq; delibet, quæ magis necessaria sunt; vt illis tanquam gradibus, ad omnem rationem Regiæ disciplinæ, & diuinæ cuiusdam virtutis ascendat. nolo vt in singulis insistat, vt illi faciūt, quibus nihil aliud est in vita propositum: nolo rursus eas negligenter attingat: negligentia namq; est tarditatis, aut diffidentia, atque timiditatis argumentum. qui enim non videt quàm honesta hæc studia sint, hebes & stupidus: qui verò illa pulchra & eximia putat, eorum tamen cognitionem se assequi posse diffidit,

dit, ignauus & animo pusillo præditus existiman-
dus est; quorum vtrum minus Regem deceat,
haud facile dixerim. vt igitur minimè probo,
multum tempus à futuro Principe, in harum ar-
tium studio consumi: ita negligentiam in tam ho-
nesta disciplina vitupero. nihil est enim ab eo,
qui vir magnus esse, & haberi velit, segniter & pi-
grè gerendum. Sed hic occurrit, mihi illud argu-
mentum, quo vti posse dicebas eos, qui minimè
patiuntur Principes artibus ingenuis atque literis
infici. si non multum temporis (inquiunt) in ea-
rum studio contriuerint, aut eas minimè percipiēt,
aut ea quæ perceperint è memoria confestim ela-
bentur. quod non est ita: imò si non omnia ex sin-
gulis disciplinis, sed necessaria tantum, & ad vsum
magis accommodata didicerit, omnes facillimè
cum fructu & iucunditate percurrent, & quæ ex
singulis hauserint, multò facilius memoria conti-
nebunt. diligentiam igitur, & acrem attentionem
in istis artibus à Principe flagito: diuturnum ve-
rò in singulis studium, valdè alienum Principis
officio puto. sapienter enim admonent viri do-
ctissimi omnes, qui ad tractandam Rempub. ac-
cessuri sunt, vt orbem istarum disciplinarum ita
conficiant, vt intelligant nō esse præter modum in
singulis immorandū. perinde igitur, atque illi, qui
vt multos hominum mores, & instituta cognoscāt

peregrinantur, tantum temporis in qualibet vrbe consumunt, quantum sat esse putant, ad prudentiã ex multarum nationũ facili noticia comparandam: similiter Principi tantum est è qualibet istarum artium sumendum, quantum sat sit, ad egregiæ virtutis vsum, & ad regiæ sapientiæ disciplinam. si enim omnes earum minutias, & subtilitates persequi voluerint, exitum nullum inuenient: si verò illarum inodum vtilitate terminauerint, non mediocrem vtilitatem ex illis capient. reliqui quibus est maius otium, dent si velint operam, vt earum perfectionẽ consequãtur, quod facit hic noster Franciscus Portugalensis. in mathematicis enim (vt de reliquis artibus sileam) tantum progressus est, vt ad laudem Petri Nonij (cui parem & æqualem in artibus istis non nouimus) aspiret. Sed nos nõ de illis qui abundant otio, & qui non alio grauiore onere premuntur: sed de Regis disciplina & officio disputamus. Regi igitur futuro has disciplinas tradendas, & hac ratione tradẽdas existimo. Velim dinde in ea se arte exerceat, quæ rem definiendo explicat, & in partes exacte distribuit, & argumentũ ratione concludit, & consequentia, & repugnantia videt, ambiguaque distinguit, & in omni sermone quid verum, quid falsum, quid verisimile, quid absurdum, minimeq; probabile sit animaduertit. Quam rem agis inquit T. ridens, Regem etiam in Dialectica exerceri vis?

ego vero inquam, si id mihi per vos licuerit. Per me inquit, minimè licet. nec enim decorum est, ut is qui Principis personam induit, importunam loquacitatem Sophistarum imitetur, & clamet intèpestiue, & aures hominum obtundat, & veritati impudentissimè repugnet, ut ij faciunt, qui isti studio dediti sunt. quo quidem fit, ut ego illam interdum non artem liberalem homineque ingenuo dignam: sed impudentiæ atque fraudis disciplinam putem. iam verò quid minus nostris moribus conuenit? aut quid esse poterit Regiæ virtutis, cædori, atque simplicitati magis aduersarium? quomodo id igitur nobilitas vniuersa feret? aut quali animo id viri militares natura, & voluntate literis infensi patientur? quare vide ne si fuerit aliquo rumore disseminatum, te huius sententiæ autorem esse, ut leuissimè tecum agatur, risum plerisque moueas, & omnium sibilis eijciare. Equidem inquam id metuens dialecticæ nomen reticebam, vimque illius tantum indicabam; & tamen neque sic offensionem quàm vitare cupiebã, quiui effugere. quod si te hominem literis & vrbaniitate limatum, & bonis disciplinis deditum hæc sententia offendit: quid ij facient qui literas omnes oderunt? Quid facient? inquit ille. profectò vereor nisi ab ea desititeris, ne te tanquam publicæ salutis euersorem exterminandum curent; vel saltem ut rusticanum hominem,

& vitæ communis ignarum ludis atque iocis exigent. Quid inquam, non mihi offeretis opem? ne illud saltem ab hominibus istis impetrabitis ne me indieta causa condemnent? Vereor inquit, vt difficile sit, vellem tamen scire, quibus argumentis adductus, censes dialecticam artem dignam esse, in qua Principes elaborent. Num obliti estis inquam id, quod est inter nos firmè constitutum: omnem beatæ vitæ rationem, in veritate consistere? Minimè inquit. Cùm igitur inquam, planè constet, beatam vitam veris bonis contineri, & huius vitæ beatæ Rex effector & architectus sit: omnem artem & disciplinam quæ falsam speciem veritatis à veritate secernit, vtilem Regibus esse confirmo: at dialecticæ hoc munus est, vt omnem sermonis fallaciam atque fraudem aperiat, & sophistarum insidias exploret, & veritatem demonstrat, eamque validis argumentis sepiat. neque si multi eorum qui hanc artem se tenere profitentur, imprudentes & inepti sunt, eaque ad corroborandam imprudentiam sanè diligenter abutuntur, id continuo artis vitium est: sed eorum qui contra ipsius artis disciplinam faciunt. artis enim huius munus est, lucem rebus obscuris asserre, confusa modo, & ordine collocare, mēdaciū & vanitatem reprimere, veritatem argumentis firmissimis stabilire, rectāq; rationem & sententiam valido præsidio cōfirmare.

Ergo

Ergo cum Regis sit, odio acerbo mendacium persequi, & veritatē summo studio & cōtentione tueri: quid magis illius muneri & officio consentaneū esse potest, illa disciplina, quæ obsistit fraudibus, & mendacijs, & veritatē diligenter inquirit? nec enim solū in studijs artium maximarū occurrere solēt multa, quæ sunt impedimento quo minus veritas explorari & perspici queat; verū tam in familiari sermone, quàm in consilio maximis de rebus ^{initio} *initio* sæpè rationes afferuntur, specie quidem probabiles, re autem vera fallacissimæ; quibus Reges impulsī fraudes capitales in Repub. gerenda concipiunt, quas vitare potuissent, si dialecticæ armis atque præsijs circumtecti fuissent. Præterea dialectica est eloquentiæ fundamentum; rectæ enim dicendi finis est, fidem facere; fides autem vi argumentorum, & copia exemplorum fit; dialectica verò docet vnde argumenta sumenda sint, qua ratione concludenda, quo etiam artificio exempla tractanda: vsque adeò vt sine dialecticæ præsidio, omnis plerumque oratio inepta, ieiuna, elumbis, & eneruata sit. At Regem minimè decet infantem esse: sed eloquentia non vulgari præditum. Ita ne censes inquit T. Rhetoricam artem esse Regibus instituendis accommodatam? ego verò inquā, & id multis de causis. primū quidem quod nihil ineptum & stolidum, nihil nisi purum, & elegans,

& ornatum in Regibus tolerandum arbitror. ut enim nihil est in communi vita Regum amplitudine magnificentius: ita conuenit, ut nihil sit illorum cultu decentius & elegātius, maximè verò in rebus illis, quæ vi & utilitate præstant. quid autem esse potest, oratione sententijs grauibus, & verbis splendidis ornata & instructa vehementius? quid ad alliciendas voluntates, & animos impellēdos utilius? quid ad Remp. multis in locis constituendam efficacius? est enim eloquentia dicendi prudentia. Rex autem & prudentissimus sit necesse est, & omnem prudentiam ad Reipub. vsum conferat. Prudentiæ verò vsus est in verbis, & in operibus const tutus. vtrumq; igitur regium est, & prudenter dicere, & officio prudenter incumbere. in vtroque autē studio, & benè dicendi, & rectè agendi olim omnis regia disciplina consistebat; ut autor est Homerus, apud quem Phænix ait, sibi Achillem à patre Peleo traditum fuisse, ut illum & verborum oratorem, & rerum actorem efficeret. Quod quidē fuit ab illis priscis hominibus, satis sapienter excogitatum. multa enim sunt quæ Rex sapienter, & fortiter, & vigilanter administrare per se debet: multo tamen plura quæ alijs facienda præscribit, quod quidem non est semper imperio & nutu: sed accurata sæpè oratione faciendum. non enim seruis imperat, sed liberis; liberi autem non tam minis atque metu cogendi,

cogendi, quàm explicatione communis utilitatis incitandi sunt. vt enim (quemadmodũ ait Plato) non eodem modo quo medici liberis medentur, seruos curant; liberis enim assidunt, & morbi vitæ penitus explorata curationem instituunt, cuius rationem ægrotis explanant; seruis autem stantes verbo tantum imperant, quid illis faciendũ ita sit: non simili ratione leges omnibus imponendæ sunt, cum liberis enim populis datur, ratio cõmunis utilitatis exponenda est; cum verò aliquid ijs qui tyrannide oppressi sunt imperatur, id non est ita necessariũ: sed id tantũ inculcandũ quod est à Iuuenale de mulierum tyrannide eleganter scriptum.

Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas.

Cum verò ea communis salutis explicatio, sine eloquentia fieri cõmode non possit; concluditur eloquentiam Regis munus esse, valdeq; ad illius amplitudinem & officium pertinere. est enim illi opus, vt animos suorum ad se alliciat, & amorem excitet, fidemq; faciat, ea quæ sancit atq; decernit, ad Reip. salutem conducere; neque sibi quidquam esse studio communis utilitatis antiquius. Nec enim in bello tantum milites Regis oratione cohortandi sunt: sed ciues etiam multo læpius in pace, studio iuris incendendi, & firmo vinculo concordia, & civilis societatis alligandi. vtrumque enim regium est, & hostis impetum virtute reprimere; & statum

Reip. æquitate tueri; quæ cùm sine multorum auxilio facere nõ queat; necesse profectò est, animos eorum qui illi sunt operam nauaturi, vi & amplitudine orationis incendi & incitari; multò enim alacrius homines id exequuntur, quòd voluntate suscipiunt, quàm id quod imperio & metu coäcti faciunt. Cum autem magna vis sit in oratione ad impellendas voluntates, tum verò cùm ab homine virtutibus ornato, & eo qui multum autoritate valet habetur, mirum est quantas vires habeat ad animos varie flectendos. Quid igitur fiet cùm Rex hoc nomine dignus, suis quibus est propter virtutem carissimus, & propter autoritatem grauissimus oratione sapiente stimulos admouerit? quantam illis alacritatem asferet? quo ardore illorum mentes inflammabit? quantum & quàm honestum inter illos certamen instituet? quilibet enim tunc summa contentione laborabit, ne ab alijs sedulitate atque diligentia superetur. verissime quidem dictum est, non dicentis orationem: sed probitatem fidem facere. nemo enim sanus improbo credendum existimat. Illud tamen est etiam verissimum, probitatem eloquentiæ præsidio nudatam inermem esse. homines enim infantes quamuis optime sentiant, non possunt tamen propter hæsitantiam linguæ, multa Reipub. vulnera sanare; multaque pericula propulsare, quæsi fuissent orationis armis instru-

cti,

eti, facillimè depulissent. vt igitur in bello turpe est, armorum inopia vinci: ita in pace turpissimum, infantia iustitię & æquitatis causam deserere. Quod si hæc orationis inopia dedecus affert omnibus, à quibus aliquid opis Reipu. flagitari solet, quid fiet, cùm is cuius autoritate summa totius Reipub. salus innitur, fuerit infantissimus? Præterea cùm multò magis regium sit (vt ante dictum est) alacritatem voluntarijs addere, quàm inuitos cogere; illudque eloquentia fiat, hoc minis atque supplicio, quis non videt, multo clariora munera esse Regi, vi orationis, quàm iure imperij sæpenu-mero sustinenda? Postremò (vt etiam ante diximus) quo pacto ferendum est, vt Reges quorum vita nihil clarius & illustrius esse debet, hoc tam egregio cultu & ornatu careant? quid enim minus decet, quàm nimiam operam in corporis vestitu & ornatu consumi; summamque diligentiam adhiberi, vt regius cultus mirificè inter omnes excellat: quàm ornate verò aut inculte Rex loquatur, id pro nihilo putare? an aliquis purpuræ nitor, aut auri splendor, aut gemmarum pulchritudo est cum splendore eloquentiæ conferenda? aut aliquid mirabilius esse potest, quàm ea re qua homines brutis animantibus præstant; vnum hominem reliquis hominibus anteire? ferendum ne igitur est, vt Rex hoc tam admirabili ornatu & cultu
nudatus

nudatus incedat? Non profecto. Omnibus enim rebus splendeat opus est ille, qui est splendorem ijs qui illius ditione & imperio continentur, allaturus; itaque primum necesse est, vt animus illius sit cultus disciplinis, & ornatus virtutibus. deinde vt ex illustri animi cultu, illustris etiam efflorescat oratio. postremò vt omnes illius actiones eodem nitore splendeant; vt sic demum animi decus, cum orationis elegantia; & actiones præclaræ, cū orationis claritate cōsentiant. Non solum igitur in Regibus eloquentia ad vsum Reip. desideranda est; sed ad regium decus, & elegantiam, eximiæque dignitatis amplitudinem. illud tamen est animaduertendum, tam in Dialectica, quàm in Rhetorica Principibus tradenda, summam doctōris prudentiam requiri; sunt enim in dialectica quædã nimis spinosæ subtilitates omittendæ, verborum quorundam insolentia fugienda, negligenda denique omnia, quæ magis ad ineptas Sophistarum concertationes, quàm ad rectum differendi vsum valent; illaque tantum inculcanda, quæ argumentorum copiam suppeditant, & rationis iudiciū confirmant. nec enim licet Principibus tantum otij, quantum reliquis hominibus in hac disciplina consumere. Similiter de Rhetorica statuendum est, non esse Principes multis præceptis nullum vsum habentibus obruendos. quauis enim nunc in foro atque iudicijs eloquētia

domi,

dominaretur, vt olim ; non tamen esse Regis officium, lites intendere, crimina obiecta diluere, iudicibus oratione blandiri, humiliter supplicare, lacrymis seueritatem ad misericordiam inflectere. Nec illud quidem orationis genus Regibus aptum est, quod olim in laudandis primarijs hominibus illi, quos Græci Sophistas appellabant, ingenij ostentandi gratia sequebantur ; tam elaborata numerorum concinnitate perpolitum, & tam crebris verborum & sententiarum luminibus illustratum : vt omne illorum studium eò conferri videretur, vt auditores sine vlllo fructu nimia voluptate perfunderent. nec enim Regis amplitudini conuenit lites persequi, aut aliquid suppliciter atque demisse rogare, aut adulari & assentari, aut in orationis flosculis pueriliter colligendis exerceri. Illud igitur tantum eloquentiæ genus autoritatis & dignitatis plenissimum illi relinquitur, quod est in consultando, & deliberando, & in sententia sapienter explicanda, & in ciuium animis à flagitio deterrendis, & ad officium incitandis constitutum. itaque nihil subdolum, nihil veteratorium, nihil astutum & fallax, nihil nimis depictū & elaboratum, nihil multis verborum lenocinijs instructū in oratione Regis emineat. hæc enim omnia sunt simplicitatis inimica, regiæ bonitati contraria, & magis ad hominum voluntates alienandas, quàm ad alliciendas apposita.

Genus

Genus igitur tantum dicendi colat, rectum, purum, elegans, enucleatum, verbis græde, sententijs graue, oratione pressum, non redundans & effluens, nec inuerecundis verborum festiuitatibus expolitum. hoc iacetes excitet, afflictos recreet, languetes stimulet, vigilantes inflamet, bonis præmia constituat, improbis periculum denunciaret, & omnes denique quantum poterit efficiat, legibus obsequentes. Materia enim quam Regem præcipue tractare dicendo conuenit, est ea, quæ iustitiæ studio continetur; qua nulla maior, & amplior, regisque officio dignior esse potest. Finis enim quem intueri, & in quæ studia vitæ conferre debet, in eo consistit, ut omnes ciues iustos efficiat; hoc autem vel iudiciorum metu, vel honestatis amore fit: metus autem iudiciorum, est remedium necessarium illud quidem, minus tamen firmum & stabile, multisque fraudibus & dolis obnoxium. amor autem honestatis, prudentia orationis incenditur; quæ quidem oratio tanto maiores vires habet, quanto status illius qui loquitur excelsior est, omniumque virtutum opibus opulentior. Nihil igitur esse poterit, ad præsidium & ornamentum Reip. splendida oratione optimi Regis accommodatius. Sed venit in mentem mihi interdum admirari, cum in eloquentia tanta regie dignitatis ornamenta atque præsidia sint; cur illius studium in plerisque Principibus ita refrixerit, ut paucissimi illam attingant? quod quidem

dem olim non ita fiebat. vt enim Homeri Reges
omittamus, & de illis etiam sileamus qui propius
â Troiani belli temporibus abfuerunt: certè con-
stat Philippum Macedoniae regem eloquentiæ ope-
ram dedisse; quod exemplum strenuè etiam secu-
tus est illius filius Alexander. multi deinde illius
successores dicendi laude floruerunt; & ne omnes
antiquos Reges oratione commemorem, omnes
fermè sic instituti sunt: vt non infirmum status
sui præsidium, in dicendi facultate constitutum
arbitrarentur. Iam verò in liberis populis ea sem-
per floruit, atque dominata est, vsque adeò vt ne-
mo principem locum in illis obtinere posset, nisi
eloquentia princeps esset. vt enim hîc præteream
Athenas, Spartam, Thebas, Carthaginem, & alias
imperiosas nationes, quæ huic dicendi prudentiæ
plurimum semper honoris atque dignitatis detu-
lerunt; in ea profectò ciuitate quæ orbis terrarum
finibus imperium terminauit, innumerabiles ci-
ues summam auctoritatem & potentiam dicendo
consecuti sunt, tantum enim Romæ postquam
imperium latissimè propagatum est, eloquentia
valuit; vt nemo confideret, quamuis & nobilitate,
& rebus fortiter gestis excelleret, facilem sibi adi-
tum ad summam potentiam datum iri, nisi dicen-
di laudem cum militari virtute coniungeret. in-
de illi Claudij, Lelij, Scipiones, & Galbæ, Catones,
multiq̃ue

multiq; alij in dicendo principes extitere; donec gradibus quibusdam, ad illud perfectum & absolutum eloquentiæ specimen peruentum est, ad quod nemo deinceps aspirauit. sed nos hîc non de Ciceronis eloquentia: sed de mediocri differimus, quàm in Rege desideramus. Iam verò postquam Respub. in vnus potestatem peruenit, num fuit in principibus eloquentiæ studium neglectum? Non certè. vt enim de Iulij Cæsaris elegantia, & vrbani- tate nihil dicam: Octavianum certè constat, fuisse dicendi laude præstantem: ne Tiberius quidem, quamuis multis vitijs coopertus fuerit, hac dicendi laude caruit. nec solum Principes humaniores, hanc vnã artem summo studio coluerunt: sed etiam quod est magis admirandum immanes tyranni, qui nõ persuadendo: sed cogendo omnia sibi conficienda putabant, multum operæ & studij in dicendi peritiã contulere. nec enim Caligula, neque Nero, neque Domitianus, nec aliæ pestes hominum, quas dirum Reipû. fatum in imperio collocauerat, sese ab hoc studio remouerunt. quod etiam de Græcis tyrânis affirmari potest. Quod si Tyranni quorum imperium erat vi atque metu, non æquitate & humanitate fundatum, existimabant tamè esse sibi necessariam eloquentiam; quid Regibus faciendum est, qui non vt seruile iugum subditis imponant: sed vt pro eorum libertate pugnent, sunt in tam alto honoris

noris & imperij gradu locati? Quid igitur inquit, T. causæ censes, cur si ars ista tam utilis atque præclara est (vt dicis) qua multi perditii homines abusi sunt, apud bonos Reges obsoleuerit? vt enim cupio linguam hominibus sceleratis abscindi: ita erat optandum vt boni dicendi gloria præstarent, maximè verò Reges, quorum oratio, vt probare contendis, innumerabiles utilitates populis afferre potuisset. Primum quidem inquam, vitæ mollitiem, & luxum, atque desidiam in causa fuisse puto. Eloquentiæ enim laus non sine labore & studio paratur. deinde suspicor eorum animos, qui otium nimis in principio fuerant amplexi, diffidētia totum hoc studium abiēcisse; Otij namque & languoris comes, extrema desperatio est. accesserunt adulatōres, qui à populi totius rationibus Principes abstraxerunt, in eamq; opinionem eos adduxerunt, vt arbitrarētur, id ad quod imperio cogere possunt, non esse oratione flagitandum. Postremò diuturna temporis consuetudo, tantas vires apud imperitos habet; vt quod est in summa laude ponendum, vitio detur; & quod vitio vertendum, grauitatis & amplitudinis laudi tribuatur. sic autem factum est vt Regis infantia, summa quædam autoritas existimetur. qui autem in hac sententia sunt, non mihi videntur Regem: sed regis imaginem habere velle. quid enim inter infantem Principem, & mutam

imaginem interfit non video! Sed multi in huius
 disciplinæ utilitate explicanda fuimus; quare ne
 diutius aures vestras eloquentiæ minimè necessa-
 rijs laudibus obtundam, ad reliqua veniamus, hoc
 tamen in vniuersum dicam de omnibus artibus,
 quas sumus oratione persecuti, multæ quidem ex
 illis utilitates oriuntur: sed ego in duas potissimū
 respicio. quarum vna est ingenij acumē: altera mo-
 destiæ concinnitas. vtrumq; autem armat animū,
 contrā perditorum hominum fraudes & insidias;
 qui enim ingenio valet, facilius verum videt, & me-
 dacium acriori animi contentione repellit: qui verò
 moderationis laude floret, nō facile perturbari atq;
 de constantia depelli potest. Quomodo autē artes
 istæ acuant ingeniū, satis perspectum & cognitum
 est: quomodo verò ad humanitatem erudiant, non
 est exploratu difficilimum. quidquid enim nume-
 rum, modum, atque rationem in omnium rerum
 peruestigatione considerat; quidquid naturæ con-
 stantiam & pulchritudinem summo studio contē-
 platur; quidquid verum à falso diligenti examine
 secernit; quidquid se ad hominū mores ciuilemq;
 societatem accommodat; necesse profectò est, vt ani-
 mi partes numero definiat, moderatione cōponat,
 amore conglutinet, & ad humanitatem instituat.
 non igitur is, qui artibus istis deditus est, facile in
 fraudē induci, aut temerè insolenter efferri poterit.

Multi

Multi tamen illas insectantur. Scio, sed ego hoc potissimum argumento illas salutem, atque dignitatē Regibus allaturas confirmare possum: quod tanto odio & contentione ab hominibus profligatis atque perditis oppugnentur. ut enim quod laudandum censent, est Reipub. vniuersæ pestiferum: ita rationi consentaneum est, ut intelligamus, id quod ab illis vituperatur, esse Reipub. saluberrimum. redigite quæso in memoriam quod in principio dixi, mihi eam principis institutionem maximè probari, quæ fuerit maximè adulatorum institutioni contraria. quàm quidem certè rationem, in nostra disputatione secuti sumus, illi enim vitam umbratilem & delicatam Regibus dignam esse perhibent: nos solem, & puluerem, & laborum patientiam, Regem decere censemus. illi ad effrenatam libidinem Reges instituunt: nos ad summum studium honestatis & laudis excitamus. illi ad superbiam & odium hominum Principes instruunt: nos illos ad omnem rationem temperantiæ & humanitatis excolimus: illi postremò Principes sensibus & iudicio spoliare conantur: nos vero illorū mentē acuerē & illustrare contendimus. ea autem de causa fit, ut quemadmodū illi omnes bonas artes Regibus indignas esse confirmant: ita nos liberalem eruditionem dignissimam esse Regis amplitudine iudicemus. Sed ut illis spem omnem decipiendi

Regis incidamus, cauendum est, ne illud adulationis initium, quo impuri homines innituntur, nimis excitari & exurgere patiamur. iam enim si meministis à nobis dictum est, non tam facillè fieri posse, vt in hominum potentum sensus adultores irrepent; nisi prius societatem cū adulatore illo primario, qui intra pectus vniuscuiusque latet, iniret. Hoc quidem inquit, T. rectè memoria tenemus. Nec illud quidem inquam, vos oblitos arbitror, adulatorem illum summum, qui in suam familiaritatem adultores aduentitios admittit; esse amorem illum, quo se quisque nimis insanè complectitur, qui tanto vehementior esse potest in Regibus; quanto status illorum est amplior, & opulentior, magisque ad diuinitatem quandam inter homines accedit. Rectè inquit, sed quorsum hæc modò repetantur expecto? Periculum igitur inquam est, ne se tantum amēt, vt omnem imbecillitatis humanæ memoriam deponant; & quemadmodum poëta fingunt Narcissum ex sui ipsius amore cōtabuisse: sic ipsi amore sui pereant. nam cū omnis amor errorem imperitis obijciat; tum is quo sibi quisq; blanditur, atque lenocinatur animum omni sanitate spoliat. eo igitur magis principum animos excacabit, quo se illi amant acrius atque vehementius. Quare prius hoc intestinum malum sanandum est, quàm externa, & aduentitia repellamus;

hoc autem multis rationibus fieri poterit. est igitur statim à primis annis opera danda, vt Principum arrogantia minuatur; itaque dum pueri sunt videamus, an possimus impetrare ab illis, qui Principi in nutricis adhuc gremio constituto, quasi cœlesti numini hostijs propemodum litant, vt aliquid de tam immodica superstitione detrahant. deinde in ætatis progressu, velim delicias paulatim immi-
 nuui, & seueriorem disciplinam adhiberi; tum etiam illorum cultum ita temperari, ne vel nimio vestiũ nitore inaniter efferantur: vel sordido & obsoleto animum demittant. Illud etiam admonendi sunt oēs qui Principes instituunt, ne minimi faciant ea, quæ postquàm sunt adulta, & vsu vitæ confirmata; sensim ad perniciẽ publicæ salutis illabuntur. quid autem est quod maiorem aditum ad omne malum patefaciat, quàm crebra legum atque morum commutatio? quàm Reipub. varietas & inconstantia? quàm frequentes rerũ, sine magna aliqua vtilitate nouitates? vt enim arbor crebrius agitata, & à loco in locũ mota, altas radices agere nequit: ita Respu. stirpe firmari non poterit, si fuerit sæpè legum mutatione & varietate conuulsa. Accedit quod cùm leges sæpè mutantur, facillimè contemnuntur; legibus autem cõtemptis, vitæ perturbatio sequitur, & fœda morum confusio, reipublicęque totius exitium, quod ne eueniat, statim à primis annis Rex

admonendus est, vt patriæ mores amet, & patrię leges, & instituta, & patriæ etiã cultum atq; vestitum: hoc enim primùm est regiæ grauitatis & cõstantiæ. deinde continet amoris in patriam argumentum; deinde sumptibus immodicis modũ statuit; omnes enim non in moribus tantũ atq; vita: sed etiã in vestitu Reges suos imitari cupiunt. si Rex igitur vestitum sæpe mutauerit, omnes idem certatim facient: & ita opes quæ erant in vitæ præsidium conferendæ, in leuitate consument. Quis autem non videt ex profusis sumptibus egestatem, ex egestate desperationem, ex desperatione facinora capitalia quibus Respu. in extremum discrimen inducitur, exoriri? quid illud deinde, quantum mali est? diuites enim culti paulo elegantius insolescunt; pauperes autem vel animos abijciunt, vel vt possint similiter vestiri furantur & latrocinantur; aut ne illam indignitatem subeant, patriæ interdum insidias moliuntur. Postremò hæc animorũ mutabilitas qua potentes homines principum vestigijs ingressi, diebus prope singulis externis cultibus ornari gestiunt: facit vt moribus etiam externis oblini guadeant; inde igitur paulatim legum, & Reip. immutatio nascitur; quod cùm fit nemini dubium esse potest, quin patriæ fatalis exitus appropinquet. in omnibus autem rebus, qui maximum malum vitare cupit; opus est, vt malum exoriens extinguat; postquàm enim

enim fuerit vetustate corroboratum, frustra illud depellere conabitur. Cum igitur hæc vestium crebra mutatio, tantum in se malorum seminarium contineat: caueant omnes qui Regum filios moribus informant, ne illi vestium externarum varietate gloriantur. Multa quidem remedia animi turgentis attulimus: sed nullum eorum meo quidem iudicio adeò efficax est, vt omnem tumorem sanare possit. alia igitur remedia vehementiora nobis videnda sunt; sed valdè timeo ne mihi male procedat hæc medicina. Quomodo inquit, T. Quia inquam, hæc leuiora quæ perstrinximus, vix homines urbani atque lauti ferre possunt; quo igitur modo grauiora tolerabunt? Quid? inquit ille, offensionis alicuius metu aliquid quod ad commodum publicum pertineat silentio præteribis? Nullo inquam modo: veruntamè ad hanc sententiã à moribus nostris abhorrentem explicandam, cū timore ingredior. vereor præterea ne fastidio vobis sim si tã sæpe eandè iterabo sententiã. sed fieri aliter non potest. Dictū est nõ semel, fieri nõ posse vt aliquis imperare sciat, nisi obedire multò ante didicerit. nec enim bonus gubernator nauis extitit, qui nõ prius multis annis nauta fuerit: nec imperator egregi' esse quisquã potuit, qui nõ prius diu sub aliquo bono imperatore militauerit: nec architectus quidè, nisi multis ànis operã alicui architecto præstati dederit.

& ne singula recenseam, nemo cum laude alicui artificio præesse vlllo modo poterit; nisi prius diligentissimè artis illius magistro paruerit. Quid igitur de Rege dicendum? nonne videtis quàm difficile sit alios regere illum, qui nullius vnquam imperium passus est? quo igitur Regis munus est amplius, & difficilius: eo diligentius obtemperare debet, & alacrius imperata conficere, vt imperandi scientiam facilius consequatur. hoc enim obediendi studium, & regendi scientiam efficit, & animo moderatur; quorum vtrumque tam necessarium est, vt aliter regnum feliciter administrari nequeat. nec enim Rex imperitus, nec immoderatus, ferri vlllo modo potest. est igitur necesse vt non modò parentes sanctè colat: sed etiam magistris obediat, pædagogum timeat, senes vereatur, monitoribus auscultet, & omnibus denique qui illum bonis moribus informare possunt, morem gerat, obsequatur, obtemperet. seruiat deinde (vt iam diximus) pudori, seruiat laudi, seruiat honestati. cùm verò ætate processerit, intelligat etiam, se multo magis esse legibus, quàm omnes qui illius imperio continentur alligatū. omnes enim eū intuentur, & mores quisq; suos illius exemplo & imitatione conformant. si viderint igitur leges ab illo contemni, illas etiam perrumpere conabuntur: si verò eas sanctè ab illo conseruari perspexerint: nemo illarum religionem

violare

violare audebit. Præterea Regis officium est omnia quæ Remp. conseruant, summo studio, cura, vigilantia, sedulitate tueri. nihil est autem quod magis Remp. conseruet, quàm leges. est enim Lex mens omni perturbatione vacua, à mente diuina hausta atque delibata; honesta, atque salutaria præscribens, prohibensq; contraria. Rex igitur est legum custos, & vindex, publicique iuris administer. ergo cum leges trāscreditur, officium suū prodit, Remp. fidei illius commissam labefactat, Dei in se numen acriter incendit. deinde quid proderit ciuibus legis metum iniicere; si eosdem ciues exemplo nequitie ad cōtemptionem publici iuris induxerit? nec enim metus diu in officio homines continere potest, maximè verò cum ea opinio accepta fuerit, non esse dignitatis legibus parere; at vbi leges à populi rectoris negliguntur, omnes qui aliquid in Rep. opibus & gratia valent; opinantur ignominiosum esse legibus astringi. itaque vbi viderint violandi iuris facultatem oblatam, eam minimè præteribunt. Rex igitur qui leges contempserit, vniuersam Rempub. exēplo sceleris, & iniuriæ dissipabit. Præterea quæ maior dementia potest esse, quàm id dedecus existimare, quod decus & dignitatem constituit? sunt enim Leges diuinæ benignitatis munera, sapientiæ decreta, humanæ societatis fœdera sacrosancta. nillè iniquitatis violentiam coërcent: infidijs & fraudibus

bus obsistunt: honestatis disciplinā continent: turpitudini & flagitio repugnant: discordiarum materiam amputant: belli subsidia comparant: pacis & otij dignitatem constituunt: totumq; Reip. statum firmo p̄sidio corroborant: multisq; opibus & ornamentis afficiūt. qui igitur se legibus addicit, seruit sapiētīę, seruit honestati, seruit immortalitati, seruit officio & religioni, illustribusq; in Rēp. meritis viā in cœlū præclare munit. Quid igitur seruire flagitio & impuritati, hoc dignitatem habebit? & Principes qui suis effrenatis cupiditatibus fuerint obsecuti, dignissimi habebūtur, quibus reliqui homines vitam atq; salutē suam permittāt? parere autē legibus, hoc est, honestatis & officij sanctissimi disciplinæ, id Regem dignitate spoliabit? Gręci quidē olim statum Reip. *κόσμον* id est ornatum appellabant. in quo quidem Homerum sequuti sunt, qui Reges *κοσμητόρας* nominabant, quasi ornamentorum quibus populi excoluntur effectores. *κόσμος* autem nomine Gręci mundum etiam significāt, propter naturæ pulchritudinem & concinnitatem. eodem igitur nomine quo naturæ vniuersæ ornatum & convenientiam nominabāt, statuerunt hominum cæctum iure deuinctum appellari posse. nec enim dubium est quim status Reip. legibus fundatus, moribus ornatus, in quo ciues omnes inter se publico fœdere colligati, de publica salute vna mente &

voce consentiunt; ordine, conuenientia, & pulchritudine, mundi ornatum & constantiam imitetur. Neque malè Lacedæmonij qui rectores populorū ^{αἰμοσιῶς} appellabant, quasi harmoniæ & publici concentus architectos, & concordia, mutuæq; ciuium inter ciues cōiunctionis autores. at hunc ornatum Reip. hanc pulchritudinem & elegantia, hunc admirabilem animorū concētum & harmonia leges efficiunt. Principes igitur qui Leges contēnit, Rēp. omni ornamento nudant, & de statu conuellunt, & omni crudelitate dilacerant. Non igitur inconsideratè quidam homines doctissimi hoc discrimen inter Regem atque Tyrannū esse decreuerunt: quod tyrāni imperium legibus solutum & infinitum sit; Regis verò imperium legibus & æquitate definitum. itaque præclare Theodosius, vt ostenderet quàm longe à tyranni immanissimis moribus abesset, se legibus alligatum esse professus est. Præterea quæro quis vnum hominem ad tantam dignitatem extulit, vt reliqui omnes illum venerabundi suspicerent, colerent, obseruarent; illius imperium sine vlla recusatione sequeretur? quis illius statum omnium ciuium studio, caritate, atque fidelitate muniuit? quis autem vt de reliquis fileamus effecit, vt omnes nos Regem puerum, qui decē annos natus est, certatim amem, obseruemus veneremur atque adeò pro illius salute & dignitate

mori

mori cupiamus? Leges profecto. cùm leges dico, nō leges tantum scripto quod volunt sancientes: sed etiam publicæ receptos mores, qui eandem omninō vim habēt intelligo. Princeps igitur qui legibus interitum affert, impius atque parricida est. Leges enim qui eum in lucem ediderunt, aluerunt, & auxerunt, quantum in se est de medio tollendas curat. deinde furiosus & amens est; status enim sui præsidia conuelli, potētiaq; suæ neruos elidit, cùm leges quibus illius salus, & dignitas, & imperiū nititur euertit. possunt illæ quidem ferri, si nondum latæ sunt; aut emendari, si ita tempus & ratio flagitat; aut æqua interpretatione molliri, si duriores visæ fuerint; negligi verò, aut violari, aut cōtemni, sine summa Principis ignominia, sine dignitatis totius interitu, sine Reipub. peste atque pernicie non possunt. Sed occurrit alia adulatorum turba, prudentiæ nomine cōmendata, qui vt se in gratiam regum insinuent: illis persuadent eos esse supra leges. Cambyfes Cyri filius, cùm vellet sororem quā perditæ amabat, sibi matrimonio cōiungere, de Magis quæsiuit, vtrum id legibus liceret. negant illi matrimonium illud apud Persas esse cōmuni iure cōcessum: esse tamen apud illos legem quæ decerneret, Regibus licere quidquid liberet; ea igitur lege matrimonij illius licētiam Regi permitti, quæ erat alijs omnino præcisa. Anaxarchus cùm Alexander

ob Clyti necem, quem occiderat, in summo luctu
versaretur; his verbis regem à mœrore auocauit;
Num ignoras ô Rex Themim atq; Iustitiam assi-
dere Ioui, vt quidquid illi cordi fuerit confestim
sanciant? quod quidem ille sic interpretabatur, vt
omne quod Regibus facere collibuisse, ius & fas
esset, quamuis id nefarium & iniustum multis esse
videretur. Thrasymachus Calcedonius Principū
utilitate & libidine ius omne definebat; iustitiam
enim in eo sitam esse dicebat, vt subditi Principum
iussis obtemperarent, Principes autem omnia ad
utilitatem suam reuocare; & ita fieri, vt nihil aliud
esset ius, quàm eorum qui plurimum in Rep. pos-
sunt utilitas. vnde concludebat Iustitiam esse bonū
alienum, & malū proprium, mihi enim si iustitiam
colerem, iustitiam nocere, illisq; tantum prodesse
quorum utilitati seruirebam. Sed quorsum hæc in
medium attulimus? vt planius intelligatur, nun-
quam in regnis, & ciuitatibus homines sceleratos
defuisse, nec hodie deesse, nec vllò vnquam tempo-
re defuturos, qui Principes erroribus turbulentis
inficiant, quibus quidem illi annumerandi sunt,
qui cum se iureconsultos existimari velint: Regi-
bus persuadent, illos omnino solutos esse legibus.
At inquires Cæsarem Octavianum olim Senatus
decreto fuisse legibus solutū. Quid mirum? Armis
enim, & potentia Cæsaris afflicta Resp. nihil aliud
poterat

poterat liberè decernere, nisi se libertatem amisisset, cum igitur Cæsarem legibus soluebat, illum planè Tyrannum nominabat. fuit quidem ille natura clemens, atque benignus; qui tamen Tyrannum fuisse negauerit, mentis expers existimandus erit. si enim Tyrannus est, qui imperat inuitis, qui non populi vtilitatem præcipue: sed propriam dominationem & emolumentum respicit; quo modo tyranni nomine carebit is, qui oppressit armis Rempub. qui omnia consilia ad amplificationem suæ potentix reuocauit? cuius imperium non fuit vlllo iuris termino circumscriptum? nos autem hoc in loco non de Tyranno: sed de Rege differimus. Regis autem officium esse disputamus, leges sanctas habere, earum mentem intueri, illarum sanctionibus obligari. si enim Lex est recta ratio deterrens à flagitijs, & ad studium honestatis impellens, Regisq; officium sit omnes flagitiorum labe à Repub. summa contentione repellere, & studia laudis & dignitatis excitare; quid magis illius muneri consentaneum esse potest, quàm se legibus astrictum profiteri? sic enim magis exemplo quàm imperio Rempu. facillimè gubernabit. Inquit tamen adulator, imminuis tu quidem Principis maiestatem. Imò tu auges amentiam. Parui & angusti animi est, vereri leges. Imò proffigati atque perditæ eas despiciere. Non est regium habere volun-

tatem

tatem alligatam. Imò nihil magis regium est, quàm vinculis arcere libidinem. Miserum est non facere omnia quæ velis. Miserius certè multò est, velle facere quòd non licet: id tamen longè miserrimum posse facere, quòd ita velis. vt enim amens & furiosus, quo se còfidentius ferro succinxerit, eò facilius in se pestè machinabitur: ita tyrannus quo maiores opes habuerit, eò grauiorè sibi calamitatè importabit: hoc autè statuendū est fieri nulla ratione posse, vt non seruiamus. aut enim legitimū rationis imperium sequimur; aut importunæ tyrannidi libidinis obtemperamus; si rationem sequimur, laudis & dignitatis serui efficimur: si verò libidinè, dedecoris atq; turpitudinis dominatu premimur. plurimum verò inter vtramq; seruitutè interest. seruitus enim qua honestati paremus, non est proprie seruitus: sed libertas appellāda. si enim libertas est facultas viuendi vt velis, certè cùm natura mētis nostræ sit honestatis appetēs, & à turpitudine vehementer abhorreat; sequitur vt cū seruit honestati, id faciat quòd vult; cùm verò seruit libidini, id in vita molia-
tur, quòd eā importuna vis cupiditatis facere còpellit. Ego igitur cū Regē legibus astringo, illius libertatem atq; dignitatè tueor; tu verò cùm eū legibus soluis, eū efficis assétatione tua libidinis effrenatæ mancipiū. præclare Demaratus cùm apud Xerxem exularet, eum admonebat, vt Lacedæmoniorū qui
obil
Ther-

Thermopylas infidebant congressum formidaret: non enim inquit, omninò liberi sunt, legibus enim seruiunt: ita vt pro illarum sanctitate minimè dubitent vitam profunderè. quod autem Demaratus prædixit, euentu comprobatum fuit. omnes enim pro libertate Græciæ, vt eos leges facere admonebant, fortissimè dimicantes occubuerunt. vnde colligitur leges non modo in pace Rempub. florentem, omnibusq; bonis affluentem reddere; verùm etiam in bello fortem, strenuam, & inuictã. tollunt enim discordias, animosq; militum fœdere firmo confociant, ignauiam plectunt, virtutem remunerant, signa sequi, ordines seruare cogunt. vnde factum est vt omnes Respublicæ quæ fuerunt olim legibus optime cõstitutæ, imperium latissimè propagarent; & tandiu in eo permanerent, quamdiu leges apud eas plus rebus omnibus valuerunt. at postquàm leges hominum potentium libidine cõuulsæ sunt; ne vestigium quidem pristinae dignitatis & imperij, in aliqua illarum remansit. Cùm igitur Reip. salus, dignitas, ornamentum: cùm Regis ipsius officium, maiestas, & amplitudo: cùm pax, libertas, omniumq; bonorum affluentia: cùm regni securitas, imperium, & propugnaculum, in legibus constitutum sit, possumus nè quidquam facere cõuenientius, non solum ad tollendam inflatam metis elationem: verùm etiam ad ipsius Regis statum va-

lido

lido atque firmo præsidio muniendum, quàm inculcare illius animo, ut neque se, neque quemquam alium plus in Repub. valere patiatur, quàm leges? Hoc igitur remedium quod in iure consistit, non opinor negabitis, esse commodum atque salutare. sed aliud adhuc restat, ad arrogantiam sedandam (ut arbitror) efficacius. Quid? inquit T. aliquid nè potest esse, ijs remedijs quæ attulisti, ad arrogantiæ morbum sanandum vehementius? Potest quidè inquam, meo iudicio. Quòd illud tandem inquit est? Pulchritudinis inquam veræ cognitio; vos igitur admoneo, ut me nunc multò attentius audiatis: de pulchritudinis enim elegantia, & venustate, de decoris excellentia, de amoris vi atque ratione, de morbis qui amorem sæpenumero consecuntur edisseram. Hic M. ridens inquit, quod ad pulchritudinem & amorem attinet, auditores habes minimè ab ista materia quàm tractandã suscipis alienos; nimis enim diu nos amor, atque vehementer afflixit. nunc autè partim quia suspicor eam disputationem nobis non mediocri voluptati fore: partim verò quia scire aueo quid amor, aut pulchritudo valeat ad arrogantiam minuendam, multò libentius tibi operam dabo. Id quidem inquã, ostendam si potero. dixi si meministis omnem tumorem animi, omnem insolentiam atque fastidium ab illo amore nasci, quo se quisque plus omnibus rebus

amat. Id quidem inquit, T. memoria tenemus. Id etiam (inquam) velim recordemini positum esse, amoris insani vi, mentem excæcari; id secuti quidam sunt, vt amorē cæcum fingerent. cum verò hic amor quo nos ipsi amamus, omnium vehementissimus plerūq; sit: consequens est, vt nos omnino nisi fuerimus in nostri custodia vigilantes, mentis oculis orbet, animisque nostris maximas tenebras offundat. qui quidem tanto plerumq; maior est in Principibus, quàm in reliquis hominibus: quãto plura illis suppetunt amoris huius lenocinia. sic autem euenit interdū, vt is quē sapientissimū esse oportet, summa amentia perturbetur. Possumus ne igitur quidquã elegãtius facere, quàm amoris oculos restituere? nec enim ferendū est vt venustatis & elegãtię, & totius pulchritudinis ardēs studiū, execrãda cæcitate laboret: ita vt pro pulchris sepe numero deformia furēter amplectetur. quod ne eueniat vtilissimū arbitror demonstrare, quæ sit vera pulchritudo. Amor enim nisi specie pulchritudinis obiecta, excitari nõ potest. est enim Amor (vt iã dictū est) pulchritudinis, & honestatis appetitus, cum ardenti cupiditate illius fruendæ coniunctus. vt igitur omne quod est turpe, ineptum, & indecorū offendit oculos, alienat animos, & ab amore auertit: ita quidquid est venustum, & elegans, oculis gratum & iucundum est, & animos ad se amandū inuitat & allicit.

allicit. qui igitur se nimis amat, se valdè pulchrum opinatur; aliter enim se amare non posset. Nunquam ne vidistis deformem & insulsam mulierem, amore sui ipsius insanire? hoc certè fieri nõ posset, nisi se pulcherrimam iudicaret; hac autem stultitia fit, vt iucundè interdum viuat: ita tamen vt risum multis moueat. ad hunc modum statuite hominem qui sibi valdè placet, hæc secum cogitare: nè ego bellus sum! & mihi pulchre est! lepõre enim & venustate circumfluo: huius autem morbi remedium, quod salutaris excogitari potest: quàm veram pulchritudinem oculis intueri? fiet enim vt qui se sine ratione atq; sine riuali (vt aiunt) amabat; multum de illo amore aut potius insania remittat. Quod si Regi hoc persuaderi (vt confido) potest, totum negotium confectum existimabo. vultisne igitur illi pulchritudinis rationem tradamus, ne vnquam sine ratione, vel se, vel quidquam aliud amet? Imò inquit, T. percupimus. Meditabor inquam, igitur an illum possim in meam sententiam hac ratione traducere; sic igitur existimate me cum illo loqui. Sæpenumero Princeps maxime & potentissime, venit in mentem mihi admirari, quid sit illud quod impulero hominum multitudinem, ad tantum honorem vni homini deferendum: vt illum omnes ament, illi obtemperent, illi seruiant, ex illius

vultu pendeant, illum denique in Dei loco vene-
 rentur. quod quidem non temerè, neq; sine causa
 fieri videtur; id enim quod in omni loco ab omni-
 bus tanta consensione fit, nec ad fortunæ temerita-
 tem, nec ad hominum statuta: sed ad naturæ legem
 videtur esse referendum. Quæ autem gens est aut
 tanta humanitate culta, aut tam immanis & bar-
 bara, apud quam Regis nomen non sanctissimum
 habeatur? in quanto autem amore Reges sint om-
 nibus, vel ex hoc intelligi potest: quod quoties pe-
 dem extra limen efferunt, pueri cursitant, viri festi-
 nant, senes quantum possunt accelerant: virgines
 etiam, & honestæ mulieres pudore teneri non pos-
 sunt, quo minus exeant, vt illius aspectu fruantur.
 quacunque autem vehitur, omnes illi omnia bona
 precari, manus in cœlum tendere, & faustis accla-
 mationibus studium suum apertissime profiteri.
 Hoc igitur cùm non raro, sed plerumq; non ab vna
 gente: sed ab omnibus fieri videamus, tanti amoris
 causa est nobis diligentius exploranda: non enim
 aliquid humanum: sed diuinum videtur esse id, quod
 tam ardens studium multitudinis incendit. & re-
 vera cùm imperandi munus diuinum sit, consen-
 taneum est, vt arbitremur illud ipsum quo Reges
 excellunt, non mortale & caducum esse: sed cœleste
 atque planè diuinum. illa igitur tam clara & illu-
 stris Regum species, quæ tam admirabiles amores
 excitat,

excitat, velim scire vbi consistat; num in summis opibus & imperio? Minimè, non enim Regis dignitas ex imperio pendet: imò totius imperij decus est ex Regis amplitudine petendū; nec enim summum imperium principem flagitiosum exornat: princeps autem honestate præcellens, plurimum toti regno dignitatis, & honestatis adiūgit. & opes quidem per se, non conciliant amorem: sed inuidiā conflant; at nos in rege quærimus id, quod homines illius amore incendit. Quod si imperium totius honestatis regiæ causam contineret: sordidissimus quisque posset, si aliquo Reip. peccato ad imperiū perueniret, potentia & opibus infitas sordes eluere. quod longè secus est. si enim quoduis munus viro alicui permissum, qualis sit ille vir ostendit: certè multo magis regiū munus quis sit illo vel dignus, vel indignus indicabit. ibi enim maximè conuincitur amentia, vbi sapientia summa requiritur: ibi facilius deprehenditur ignauia, vbi virtus eximia flagitatur: ibi dedecus animos grauius offendit, vbi maius exemplum decoris & honestatis expetitur. idcirco factum est, vt quamuis immanes Tyranni ingentes opes habuerint, nullum ex imperio decus assequerentur: sed omnes sceleris infamia conflagrarent. Præterea aliud est ipsa dignitas, aliud id quod dignitate comparatur. ineptissimum igitur est, cū inquirimus quid illud sit quod Reges im-

perio dignos efficiat; ipsi imperio causam totius dignitatis ascribere. Præterea id quod Regem honestum & admirandū facit, non est extra Regē: sed in ipso Rege collocandū. aliter enim non Regi honorē: sed opibus illius haberemus. quo igitur indignius est tua maiestate, te nō propter te: sed propter opes tuas obseruari, eò pluris facere debes obsequiū hominis, qui tā sedulò peruestigat illud, quod nomen tuū luculēter exornat; vt oēs honores pōst hac nō opibus tuis: sed tibi ipsi deferātur. Summa autē hæc est, cū de Regis pulchritudine differimus, vt nō pulchrū imperiū, neq; pulchrū aurum, neq; pulchras vestes, neq; pulchra monilia: sed pulchrū Regem exquiramus. illa igitur pulchritudo tua, quæ tantum tibi amoris & gratiæ consiliat, vbi sita est? num in corporis istius specie? fateor equidem neq; tibi formam regiæ dignitati congruentē, neq; oris decus & elegantiam deesse: sed illud cogitare debes, si tantū esset corporis formæ tribuendū, cū multæ virgines sint, & non pauci forsitan adolescentes, qui te corporis venustate superēt: sequi necessario, vt vniuersa ciuium multitudo te relicto, eos qui te pulchriores essent, admiratione quadam attonita lectaretur. Præterea quiuis morbus (quod omnem Deus auertat) facilè istum candorem inficere, & speciem deformare potest. vt autem nihil aliud interueniat, ætas certè ingrauescens faciem istam rugis

gis exarabit, omnemq; floré venustatis extinguet; quòd si propter formam corporis amandus esses, cum formę interitu, tuorum in te amor, & studium tui nominis interiret. nos igitur in te, non virginis speciem & venustatem: sed Regis excellentem dignitatem intueri cupimus; eamq; minimè regiam formam arbitramur, quàm morbi vis contaminet, ætas deflexa corrumpit, vitæ pestis interimit: sed quæ semper eodem lumine splendet, & ne morte quidè extingui atq; deleri potest. Restat igitur vt hæc tam illustris species, quã non præsentis tantum, sed etiã absentes admirentur; quæ non paucos homines, sed innumerabiles ad sui amorem excitet; quæ nõ in vita tantum, sed multo etiam clarius post mortem omnium cõmemoratione vigeat; non in corpore, sed in animo collocanda sit. opus est igitur vt altitudinem tuæ mentis excites, & ingenium istud præclarum ad considerationem regię formæ conuertas; itaque operæpretium erit; vt id fieri facilius possit, vim & rationem pulchritudinis explicari. Est autè pulchritudo forma cõueniens & apta, modo & ratione dimensa, claritate coloris illuminata, omnes partes continens inter se mirificè concincentes; & ratio quidem pulchritudinis eadem propemodum est in rebus omnibus, quæ pulchræ sunt: ita tamen vt quò res natura præstantior est, eò pulchritudo illius admirabilior sit. sint igitur

pulchræ vestes, pulchri torques, pulchræ gemmæ fulgentes etiam & instratæ sellæ pulchræ sint: dum modo intelligatur corporis speciem & pulchritudinem, multum inter omnes res pulchras, quæ oculis cernimus excellere. inde factum est, vt nemo vnquam amore vestis pulchræ, vitam in discrimen intulerit: & multi pulchri corporis amore mortem sibi cōsciuerint. non enim vt est apud Plautum vestem amatores mulieris amant, sed vestis fartum.

† Quod si tantas vires habet amor insigni specie corporis excitatus, vt multos stupore mētis opprimat, & ad insaniam redigat: quantam tandem admirationem commouebit animi pulchritudo, mentis oculis vsurpata? an non est consequens vt quemadmodum nihil esse potest, in omni natura mente & ratione præstantius: ita nullum decus sit animi decore magnificentius? accedit quòd nemo ex amore huius pulchritudinis insanit: sed potius miros sapientiæ fructus excipit. Vt autem melius possimus quanta sit animi dignitas intueri, commodum erit illius partes oratione perstringere. Prima igitur pars est mens & ratio, cum mente diuina & muneris similitudine, & cœlesti (vt ita dicam) agnatione coniuncta. huic deinde pars illa subiecta est, in qua irarum ardor existit, cōtumeliam & indignitatem acri contentione repellens. tertiã pars est voluptatis appetitio, ea quæ videntur suauiã atque iucunda

vehe-

vehementer arripiens. his autem singulis partibus
aliæ subijciuntur, quas ne longior sim, quàm insti-
tuta ratio postulat omitto. Cùm verò hæ partes
omnes, numero & modo continentur, & ratione
coniunguntur, & mentis lumine collustrantur: tan-
tus ex illis ornatus exoritur, vt diuinam pulchritu-
dinem & dignitatem referant. nec enim flagitiosa
voluptas animo dedecus inurit: nec inanis dignita-
tis species, mentem de statu conuellit: nec vllus tu-
multus excitatur, qui rationem perturbet. honoris
enim studium rationis imperiũ sequitur; volupta-
tis autem libido, honestatis moderatione compri-
mitur; mens autem, & ratio clarissimum lumen
præfert, atque pro iure suo, obtinet enim natura in
animo principatum, partes languentes incitat, im-
potētius elatas coërcet, & singulas sedibus proprijs
continet, & quousque illis progrediendum sit, lege
præscribit. itaque dissipata coniungit, dissoluta cō-
glutinat, omniaq; lege & ordine moderatur, & ma-
gnitudine diuini cuiusdam splendoris & claritatis
illuminat. sic autem fit, vt nihil impedire possit ra-
tionem, quo minus vitæ finem videat; & quo sint
omnia studia referenda cognoscat; & quid sit verũ,
& rectũ, & simplex sapienter exploret; & statui to-
tius animi consilio salutari prospiciat. Illa verò pars
in qua summa decoris appetitio & turpitudinis
acris offensio viget, nunquam temerè ruet, illudque

tantum certamen inibit, quod rationis imperio
 fuerit institutum. Nec illa quidem pars quæ volu-
 ptates exquirat immoderatè iactabitur: nec ita se
 proijciet vt animo dedecus inurat, & pro voluptate
 grauem dolorem efficiat. ergo cum voluptas cum
 honoris appetitu cōsenserit; honoris autem & lau-
 dis studium à rationis imperio minimè descuerit;
 extabit & eminebit illa summa dignitas & pulchri-
 tudo, admirandaque honestatis elegantia, qua ni-
 hil possit aptius, & conuenientius, & illustrius ex-
 cogitari. Hinc autem colligitur illos tantum esse
 pulchros qui sunt sapientes, & fortes, & moderati.
 quid enim esse potest amentia & temeritate de-
 formius? quid vel præcipiti ambitione turbulen-
 tius, vel timiditate & ignauia turpius? quid libi-
 dinis immanitate flagitiosius? hæc enim mala ani-
 mi totius statum euertunt; decus insigni flagitio-
 rum omnium labe maculant; omnemque pulchri-
 tudinis elegantiam foedè atque flagitiosè contami-
 nant. accedit ille angor & cruciatus, quibus assi-
 duè torquentur illi, qui animum flagitijs defor-
 matum gerunt. vt enim animi pulchritudo est
 cum alijs omnibus, tum illi ipsi in quo inest amabi-
 lis atque incunda: sic deformitas & turpitudine non
 alijs tantum, sed etiam illis ipsis, qui ea deprauati
 sunt, est odiosa & inuisa, grauissimisq; in omni vita
 supplicijs obnoxia. ex quo sequitur omnes defor-

mes esse miseros & calamitosos; pulchros autem, florentes atq; felices, omniq; stabili, & firma voluptate, & singulari gaudio cumulatos. Cùm igitur nemo diu amari possit, nisi pulcher sit; pulcher autem nemo sit, nisi qui & sapiens & magnanimus, & in omni vita moderatus est; efficitur si verè te omnes tui amant, vt his laudibus omnibus cum omnium admiratione circumfluas. præterea cùm pulchritudo nihil sit aliud quàm illarum partium quas memoravi, lumen, consensus, & conspiratio: Iustitia verò sit animorum concordia, partium conuenientia, stabile fœdus, atque firma conuentio, & prudēs & fortis & apta moderatio; cōcluditur omnem clarissimæ formæ dignitatē, splendore iustitiæ contineri. Primū igitur videamus an sis iam sapientiam affecutus; labi enim, errare, decipi cum omnibus flagitiosum & turpe sit: tū illis qui reliquos homines prudētia & moderatione sua tuendos suscipiunt, longè turpissimū. quòd si nondū sapientiā es adeptus, nec alijs quidem laudibus ornari poteris. nec enim fortis est is, qui nō intelligit nō esse cōtrā animi dignitatem: sed pro dignitate dimicandū, & omnē viā verissimæ dignitatis ignorat. neque moderatus is, qui modū & rationem quo est coërcēda libido, omnesq; partes animi in officio continendæ non tenet. Iustitiæ verò laus cùm in illarum partium conuenientia & moderatione consistat, qua
tandem

tandem ratione extare poterit in illo, cuius animus
 fuerit partium dissentione perturbatus, & immo-
 deratione cupiditatis euersus: ergo vbi sapientiæ
 studium non viget, ibi nullus splendor honestatis
 eminebit. sin autem iam tibi sapientiam paraſti,
 qua non te ſolum: ſed vniuerſam Remp. feliciter
 regas, quæro rurfus vnde illã accepisti? Benignitate
 tua ſingulari fretus ô Princeps humaniſſime hæc om-
 nia ſcrutor, omnibusq; veſtigijs indago, confidoq;
 futurum, vt cùm intellexeris quo animo hæc adeo
 curioſè veſtigem, mea ſedulitas minimè tibi mole-
 ſta ſit; non mediocrem enim opinor fructum ex ea
 percipies. hoc igitur ſcire ſanè velim, num tu ipſe
 ſine vlllo magiſtro ſapientiam aſſecutus ſis: an illius
 magiſtrum habueris. ſi per te nixus ad ſapientiam
 perueniſti, vehementer admirabor. ſi enim ne alea
 quidem ludere quiſquam poteſt, niſi ſibi magiſtrũ
 ludendi peritum adhibeat; quo tandè modo quiſ-
 quam ſapientiam rem vnã omnium clariſſimã
 atq; difficiliſimã ſine doctrina percipiet? ſi verò
 ſapientiæ regiæ magiſtros habuiſti: rurfus quæro an
 illi fuerint oſtètatione tantum & leuitate: an veriſ-
 ſimo ſtudio, & vitæ grauitate & conſtantia ſapietia
 diſciplinã profeſſi. deinde quomodo id conſtare
 tibi potuerit. vt autè planè conſtiterit, cupio ſcire,
 quanta illis attètione aures præbueris: poſtremò
 quantum temporis in artè tam vtilem & neceſſa-
 riam

riam contuleris . nec enim res tam præclara à quo-
uis magistro tradi, aut quauis animaduersione per-
cipi, aut breuissimo tempore perdisci potest . ergo
cùm vt alia omnia tibi fuerint ad sapientiam com-
parandam valdè opportuna, tamen & ætate puerili
impeditus , & temporis angustis admodum spatijs
exclusus, sapientiã assequi nequiueris; reliquum est,
vt minime tibi sapientiam arrogare debeas. Quod
si nondum sapiens es (pace tua dixerim) ne pulcher
quidem habendus es. quod igitur est, quod in te tã
vehementer amemus? ingenium mirabile, indolem
ad virtutẽ planè regiam , spem deniq; ipsam quam
de futura tua pulchritudine & dignitate concipi-
mus. nec enim dubitamus quin si istius præstantis
naturæ vim excitaueris , & te diligenter ad discipli-
nam honestatis applicueris, & homines ad tuam fa-
miliaritatẽ in omni genere virtutis excellentes ascii-
ueris , sis ad illum sapientiæ gradum peruenturus,
in quo diuinæ in te formæ splendor eluceat . tibi
igitur tunc dulcis, & amabilis, atque iucundus esse
poteris, hominumq; admirationem commouebis,
tuorumq; voluntates ad te amandum vehementer
allicies; nec enim tunc te libidinis impuritas inqui-
nabit, neq; mortis metus à pulcherrimis factis auo-
cabit, nec vlla dementia te opprimet: & cùm firmè
constitueris aut honeste viuendum , aut honestatis
retinendæ gratia moriendum, nullum periculum
quod

quod ad augendam & amplificandam dignitatem
 pertineat, effugies. nulla igitur tunc labe comma-
 culari poterit, tam excellentis decoris amplitudo.
 & cùm omnes turpitudinum notas summa conten-
 tione vitaueris, tum vel maximè illud insigne dede-
 cus à te longissimè propulsabis, quod superbia &
 arrogantia continetur. Nihil est enim inani mentis
 elatione & leuitate furiosius atque detestabilius. Si
 igitur hæc tam dira pestis in animū tuum inuaserit,
 & tibi falsa specie grauitatis illuserit, omnes opes
 honestatis tibi detrahet, odiumq; in te omniū ho-
 minum acerrimè concitabit. vt enim voluntates
 humanitate & modestia cōciliantur: ita fastidio &
 insolentia offenduntur, Præterea si perditorum ho-
 minum sermonibus inductus existimaueris nihil
 iam tibi ad summā gloriam deesse: languescet, indu-
 stria tua, studiumq; virtutis omnino restinguetur,
 nec ad eam laudis amplitudinem, ad quā te naturæ
 præstātia vocat, aspirabis: sed fallaci honestatis ima-
 gine delusus, sempiternum dedecus & ignominiam
 subibis. quo enim indoles animi tui clarior est, eò
 turpius erit ignauix detestandæ flagitium. Nullam
 igitur opem afferunt tibi quidam homines perdi-
 tissimi, qui ita omnia tibi tribuunt, quasi iam pridē
 is dignitatem istam de qua differimus assecutus:
 imò tibi pessimè nocent, excellenti enim mentis
 istius altitudini impedimento sunt, quo minus de-
 cus

quam

cus

cus immortale sibi cōparet. Quomodo enim sum-
 ma cōtentione pugnabis, vt ad amplitudinē digni-
 tatis summæ peruenias, si te iam eā planè cōsecutū
 esse suspicatus fueris? at sine ardētī studio, sine sūma
 industria, sine acri totius animi contentione, nemo
 vnquā poterit specie & claritate regię dignitatis ex-
 cellere. quare tam sceleratā hominū nationem, qui
 tibi dedecus æternū imprimere volunt, à te repelle,
 tuæq; naturæ bonitatē consule; & quantū opibus
 excellis, tantū te submitte, omniumq; te cōmodita-
 tibus qui imperio tuo cōtinentur accōmoda. nec
 enim in summis opibus inaniter extolli; sed in ma-
 xima potētia animū moderari, maximā dignitatem
 cōciliat: neq; pluriū sibi quēquā tribuere, sed ad al-
 tissimū dignitatis gradū eniti, excellentē gloriā pa-
 rit. Quatuor autē vitijs illos cōtaminari necesse est,
 qui insolēter efferūtur; amētia nēpe, & humilitate,
 & inhumanitate, & impietate. quid enim amentius
 quàm minimè videre, quā fluxa & caduca sint om-
 nia quæ versantur in vita; quàm breui res humanæ
 commutentur; & quàm graues & inopinati casus
 opes valdè florentes euertant? quid humilior & ab-
 iectior quàm humi defixam mentē habere, nec cœlestia
 atq; sempiterna: sed terrestria tantū & mortalia cō-
 tueri, opibusq; fluxis & interituris extolli? quid in-
 humanius quàm homines reliquos contēnere, nec vilo
 sensu cōmunis doloris ad misericordiā cōmoueri:

sed

sed vltro etiam in alienis calamitatibus insultare? quid scelestius quàm ita quèquam in opibus suis gloriari, quasi eas non à Deo accepisset: sed ipse viribus & industria sua omnes illas sibi parauisset? itaque homo superbus, & insolens in odium hominum irruit; & odium grauissimum in se cœlestis numinis accendit. non igitur poterit vlllo modo, vlla veræ pulchritudinis species esse cum superbia coniuncta. is igitur tantum qui est sine ostentatione sapiens, sine temeritate fortis, sine desidia moderatus, sine auaritiæ suspicione frugalis, sine leuitate magnificus: ita grauis vt nō insolescat, ita modestus vt non contemnatur; qui omnes opes suas in communem vtilitatem conferendas arbitratur; neque se sibi, sed patrię natum existimat, & pulcher, & honestus, & clarus, & illustris est, & gratus, & amabilis atque iucundus, summoque imperio & gloria immortalis dignissimus. hæc autem tam diuina forma, facilius haberi, quàm simulari potest. vt enim mulieres falsi candoris atque ruboris medicamentis infectæ, acres etiam interdum amatores immunditia mentiti coloris offendunt, & cùm primum illitus fucō color eluitur, id vitium quod illæ emendare conabantur magis apparet: ita qui sapientiam & virtutem simulant, ipsius picturæ fallacis odio hominū à se abalienant, & cùm breui omne quod est simulationis artificio tinctum ad naturam suam redeat;

redeat; euenit vt flagitia quæ latere videbantur, in odiũ multo acerbius incurrant; & mulierũ quidem fraus multo leuior est, minus enim nocet, & dam- nũ illud ad pauciores pertinet, & in eo sunt aliqua venia dignæ, quòd eam pulchritudinem quàm ve- hementer expetunt, si deformes natura fuerint, stu- dio adipisci nequeunt, ita vt quodãmodo faciẽ me- dicamētis illinere compellantur. at qui honestatis personam induunt, cū sint flagitiosi & impuri, capi- tales sunt, & pestem in Rēp. vniuersam machinan- tur, & illius rei simulationem sustinere cõtendunt, quàm studio & disciplina consequi potuissent. for- mam enim corporis fingere nobis non possumus: animi verò formã possumus. Cùm igitur nihil ama- ri cōstanter atq; diligi possit, nisi pulchrũ, & elegãs, & decens sit, verissimæq; dignitatis opibus illustra- tum: & cū dignitas & pulchritudo nõ in amplitu- dine imperij, nec in magnitudine pecuniæ, nec in venustate corporis; sed in animi cultu sita sit, qui quidem in sapientiæ splendore, in virtutis robore & constantia, & in modestiæ laude & ornamento consistit; quid aliud in omni vita faciendum est, ijs qui amari, qui diligi, qui in omnium ore versari, qui gloria immortalis frui cupiūt; nisi vt rebus alijs ne- glectis, malis suasoribus repudiatis, & bonis & sa- pientibus ad suum nomen adiunctis, arrogantia & fastidium execrentur, totoq; pectore in studium sa-
y
pientia,

pientia, virtutis, & moderationis incumbant? Ergo
 si laude circumfluere, si omnium prædicatione cele-
 brari, si ardentem ab omnibus amari pulchrum exi-
 stimasti; si vnquam ad cupiditatem immortalitatis
 exarcisti? sapientiã inflammato studio consecretare,
 virtutis inuictum robur assume, toto animo elegan-
 tiam moderationis amplectere; easq; laudes omnes
 ad Reip. tibi commissæ fructum accõmoda; & sic
 demum eam formam indues, quam omnes ament,
 admirentur, atq; suspiciant, immortalisq; laude ce-
 lebrent. Habes summum ingenium, habes natu-
 ram ad res maximas strenue gerendas aptam, & ha-
 bilem; habes animum gloriæ studio ardentissime
 concitatum, habes opes summas: fac igitur vt cum
 tantis & naturæ & fortunæ opibus abũdes, tibi ipsi
 ne desis; & cum aliquod pulchrum facinus obieris,
 aliquod præclarior & excellentius esse cogita, ad
 quod sit tibi omnibus viribus enitendum. parui
 namq; animi est mediocri laude esse cõtentũ, & nõ
 maiora semper & altiora moliri. eueniet igitur vt
 si identidem ad tuas pristinas laudes aliquid addẽ-
 dum curaueris: in animo tuo nouus quotidie or-
 natus oriatur, & dignitatis tuæ species clarioribus
 indies opibus illustretur. Quamuis autem ad ex-
 cellentem dignitatem, acri quodam studio & sum-
 ma contentione peruenias, illud tamen reputare
 debes, nihil esse tam excelsum atque magnificentum,

quo

quo non sit illud ad cuius exemplū effictū & infor-
matum fuit, multò altius & magnificētius. vt enim
in reliquis rebus est quædā naturæ perfectio, cuius
participatione & similitudine res singulæ coherēt,
& in natura consistūt: ita in pulchritudinis ratione,
est quædam species sempiterna, ad cuius similitudi-
nem omnia quæ honestate excellunt, efficta sunt.
Hæc est illa pulchritudo quæ nulla labe maculari,
nullo vitio contaminari, nulla ægritudine corrūpi,
nulla vetustate deleri potest; cū summa atq; sem-
piterna sit, sibiq; similis in omni æternitate perma-
neat, totiusq; honestatis in se fontem & principiū
contineat, & omnibus rebus splendidis & hone-
stis, claritatis & honestatis causam afferat. hanc igitur
intueri, hanc amare, hanc imitari conuenit om-
nes qui magni viri futuri sunt, & hominē immor-
tali memoriæ consecrandi. Non solum igitur opus
est vt maiorum tuorum exempla tibi imitāda pro-
ponas: sed multo etiam magis in diuina pulchri-
tudine mentem tuam defigas, vt illius similitudine
conformari, & opibus excitari possis ad summam
decoris & laudis excellētiam. sic autem te præsentēs
intuebuntur, absentes tui desiderio flagrabunt, de
te omnes loquentur, laudes tuas in cœlum ferent,
nomen tuum nulla vnquam inobscurabit obliuio.
Hæc me Regi dixisse putate. vestrum autem est ad-
monere quæ sint huic orationi detrahenda, vel

adijcienda: vt si fuerit aliquando necesse illa vti, nō prorsus ineptus existimer. quanquam ineptiarum suspicionem vitare nō potui, cū in ficta causa tam longa oratione vsus fuerim. sed soli sumus, & otio nunc abundamus, & si quid ineptum nobis exciderit, secretum tenebimus. Oratio quidē inquit, M. benè longa fuit, sed ea iucunditate conspersa, vt cōfidam fore, vt facilè in animū Regis influat. Id quidem inquam si fiet, non tam orationis iucunditate, quàm Regis ipsius benignitate fiet. sed velim intelligatis quid actum sit. Tribus enim rebus (si meminitis) diximus virtutem tradendam esse: institutione, legibus, & disciplina. primum enim est animus moribus honestis imbuendus: deinde legibus instituendus: postremò ratione atq; disciplina confirmandus, de morum constitutione non pauca diximus; de legum etiam sanctionibus multa disputauimus; nō mediocrè verò sapientiæ disciplinā in honestatis ratione positam arbitramur, de qua à nobis hæc oratio habita est. quod si hæc omnia ad Regis eruditionem conferātur, fieri certè poterit, vt nihil illo clarius existat. Cū enim ratio & disciplina nō pugnat cū legibus, & leges cum institutione puerili consentiunt: nō potest animus tumultuari, & in cōtrarias partes distrahi, & ita fiet vt omni perturbatione vacuus, quid optimum factu sit in vita perspiciat. Quamuis igitur nihil aliud dicerem hæc

mihi

mihi satis esse viderentur. sed hominum impudentium insidiæ quas extimesco faciunt, vt plura mihi dicenda putem. quare nisi vobis aliud videtur, reliquum est vt statum Regis moribus, & legibus, & ratione optime constituti, validis etiam præsijs muniamus. Vt libet inquit, M. totum enim hunc diem tibi dicatum existima, vt institutam disputationem absoluas. Hic Portugalensis mea inquit sententia, sermo in pomeridianum tempus differendus est, vt commodius ad finem perducì possit: nunc enim commodum videtur, vt Solis ardorem vitemus, & valetudini consulamus. tu verò, me autem nominabat, apud nos hodie manebis. Nescio inquam, an id mihi per hospites liceat. & præterea erat mihi sermo de rebus magnis cum Michaële Valentino (homine religionis opinione præstante) statim post prandium habendus. Non poteris inquit, vilo modo tergiversari. nam quod ad culpam attinet, ego poenam si qua tibi fuerit imposita sustinebo; & sermo iste quem dicis poterit in aliud tempus commode reseruari. Non repugnabo inquam voluntati tuæ, maximè verò ob eam causam vt longioris temporis opportunitate, possimus intra hunc diem totam de Regis institutione disputationem concludere. Hæc vbi dicta fuere in villam deducti ab illo sumus.

DE
REGIS INSTITVTIONE
ET DISCIPLINA,
LIBER
SEXTVS.

POST prandium verò paululū quie-
uimus, & varijs sermonibus animos
ab illa disputandi cōtentione relaxa-
uimus; inclinato deinde in pomeri-
dianum tempus die, admonitus ab
illis sum, vt impositum mihi munus excquerer.
quod quidem differre nolui: sic igitur interruptam
orationem contexui. Iam & naturam Regis, & in-
stitutionem, & studium, & mores, & disciplinam
oratione persecuti sumus; nunc verò restat vt gene-
ra præsidiorum, quibus Regis status muniendus sit
oratione etiam complectamur; quòd vt rectius vi-
dere possimus, referamus animos ad eos homines,
quos pleriq; Reges in delicijs habent: & intelliga-
mus quæ sit eorum mens, qui sensus, quod studiū,
quid velint, quid nolint, quid sperent, quid metuāt,
vt tum demum statuere possimus, quæ nobis præ-
sidia comparanda sint. Hoc quidem inquit, T. sci-
re cupio, quid faciat ad Regis præsidium nosse
mentem

mentem eorum, cum quibus Reges iucundissimè viuunt. Dixi inquam, vobis me non tantum ingenio valere, vt possim excogitare quid Regis statum conseruet. cùm tamen videam omnes hominum istorum machinas ad Regis perniciem comparari, opinor quidquid fuerit illis aduersarium, salutem Regibus allaturum. si enim constat, nihil esse tam infestum Regibus, quàm adultores; consequens est, vt nihil magis regiunt statum firmet, quàm id quod maximè est adulatorum menti, studio, cupiditati contrarium. sunt enim adultores maximi amatores Regum (vt ante diximus) Amatoris autè est, multum de propria voluptate, parum autè de rei quam amat vtilitate & existimatione cogitare. quid enim quæso (vt illa similitudine vtar qua iã superius vsus sum) cupit nefarius & flagitiosus adolescens, qui virginem amat. num vt singulari pudicitia sit? vt bene atque diligenter asseruetur? vt parentibus offensionem asserre non audeat? vt infamiam magis quàm mortem horreat? vt deniq; religionè vnicè colat? Nō certè. Quid contrà parentes, fratres, cognati, & omnes quibus illius vita atque dignitas cara est? nihil aliud profectò nisi id tantū, quod amatores exhorrent; nempe vt bene morata, & singulari honestate prædita sit: vt nunquam ad suam familiaritatē mulieres impuras admittat: vt honestarum fœminarum familiaritatibus impli-

cetur : vt exitus earum quæ sunt amatorum libidinibus obsequutæ reformidet : vt postremò sanctissimam religionem violare non audeat. Hoc idem igitur nobis faciendum est , quando aliam magis exquisitam rationem excogitare non possumus. vt igitur, qui virginis famam tutam ab omni labe cõferuare nituntur, id efficiunt quod amatores molestissimè ferunt: ita & nos quibus Regis dignitas cara est, in ea pugnare debemus , vt Rex sit illis virtutibus ornatus, & illis præsijs circūseptus , quibus facillimè possit amatorū effrenatas libidines , à suis opibus atque dignitate cohibere. Est autem exploratum adulatoribus inutilem esse Regis pudorem, honestatem, vigilantiam, acumen, modestiam atq; sapientiam. danda igitur opera est , vt his laudibus omnibus cumuletur; & sic in omnibus artibus , & studijs id videndum, & faciendum est, quod valdè sit ab adulatorum moribus & institutis alienum. cum verò nihil sit quod eos magis excruciet, quàm riualitas ; fit vt perinde atque reliqui amatores nimis anxie reformidant , ne riualé habeant pulchriore, vel vrbaniore, vel ditiore, vel aliqua alia re præstantem: ita qui gratiã Regis ambiunt, solliciti sunt, ne quisquam in Regis familiaritatem veniat, qui illos dignitate superet , & diligentissimè cauet, ne Princeps vilo studio & amore teneatur, qui illum ab eorum coniunctione diuellat. non igitur solum

omnes

omnes homines virtute præstâtes oderunt: sed omnes etiam præclaras artes suspectas habent, & tanquam rivales molestissimos execrantur. dant igitur (vt iam dictum est à nobis) obnixè operam, primùm quidè ne Rex se multorū hominū sapientia, atq; virtute præstantiū fidelitate & benevolentia sepiat: deinde ne statum suum literarum cognitione, & maximarum artium disciplina cōmuniat: postremò ne regnum & imperium summo religionis studio, diuiniq; numinis auxilio & ope corroboret. hæc enim omnia illorum fraudibus aduersantur; & sunt eorum cupiditatibus vehementer infesta. Quid igitur aliud est nobis, qui omnia ad Regis dignitantiē conferimus faciendum: quàm vt hoc triplici præsidio, quod adultores minimè volunt, Regis statum muniamus? hoc igitur saltem hominibus istis tam lepidis & vrbanis, nos debere fatendum est; quòd nobis Regis nostri non ornâdi tantum: sed etiam tuendi viam monstrant. admonent enim dum Regem euertere conâtur, quid cōtrà nobis ad illorum insidias præcauendas comparandum sit. Triplici igitur præsidio Regis opes munias statuo, bonorum hominum coniunctione; artium maximarum cognitione; & religione atq; sanctitate. vt autem de hominum auxilio primùm dicam, hoc certè constat, nullum negotium quod aliquam vtilitatem vitæ contineat, sine multorum

hominum auxilio confici posse. nec enim ex agro quisquam vberes fructus colligere; nec in re pecuaria cum magna vtilitate versari; neque mercatura rem augere poterit: nisi multorum hominum opera & industria fuerit adiutus. magister autem nauis nisi multorum nautarum operis vsus fuerit, quomodo cursum tenere, & nauem appellere ad portum optatum poterit? quid imperator? num sine multorum militum robore & alacritate, & sine bonorum præfectorum opera & consilio, bellum feliciter administrabit? ne autem reliqua munera vitæ recenseam (nec enim necesse est) hoc planè liquet, neminem posse in aliquo negotio & munere cū laude versari; nisi multos muneris illius socios fideles asciuerit. Hoc tamē animaduertendum est, temerarium esse, cū sunt aliqui in muneris alicuius societatem conuocandi, non peritos, sed imperitos accersiri. veluti cū is qui bellum aliquod difficile suscipit, non veteres duces: sed mercatores in consilium adhibet, aut cū mercator ad suas rationes decidendas, non alios mercatores: sed milites accersit; similiter qui in agricultura, non agricolas: sed homines à rebus rusticis abhorrentes cōsulit, mentis expers habendus est. Hoc igitur manifestum est, in omni negotio quod magnam vtilitatem contineat, multorum hominum qui periti sint, operam esse summo studio flagitandam; nec enim

enim homo solus, nec imperitorum turba consti-
patus, poterit vlllo modo quidquam vtiliter admi-
nistrare. quid igitur de maximo omnium atque
difficilimo munere, cuius administratione & pro-
uidentia reliqua omnia continentur existiman-
dum est? fieri ne potest, vt Rex aliquis tantam per-
sonam tueri, tam multa negotia conficere, tan-
tum statum incolumem conseruare queat: nisi
fuerit multorum hominum prudentium consilio,
virtute, fidelitate munitus? Nullo modo. Quo
pacto enim vno tantum ingenio cuncta quæ sunt
Regibus excogitata prouideri, aut vnis oculis om-
nia quæ sunt in Repu. diligenter speculanda cerni,
aut vnis auribus omniũ postulata & querelæ audi-
ri, aut vnis postremò manibus res innumerabiles
effici, & ad exitũ destinatũ perduci possunt? hoc qui
fieri posse credit, stultus; qui periclitatur, insanus
& furiosus; qui in eo perseuerat, miser & infelix est.
non solum enim illius amentia conuincetur: sed
vniuersam Rempub. funditus perdet. Rex igitur
qui munere suo cum laude perfungi cupit, multos
Reges muneris socios habeat necesse est; aliter
enim frustra studium, & industriam, atque adeò
vitam in regno tuendo consumet. Reges autem
appello, qui virtute regia ornati sunt, quamuis reg-
num minimè possideant. vt enim citharædum
non citharæ faciunt: sed citharæ pulsandæ artifi-
cium.

cium : ita non qui regni opes possidet, sed qui reg-
 nandi scientiam tenet, merito Rex appellandus est.
 Quis autem ille est? Is certe qui (vt ante diximus)
 & sapiens, & magnanimus, & in omni vita modera-
 ratus est: quem nulla vexat amentia, nullus motus
 de statu deijcit; nulla cupiditas immoderata labe-
 factat; qui nullas proprias opes publicis commo-
 dis, & æquitati iuris anteponit. homines igitur qui
 his virtutibus instructi fuerint, summo studio que-
 rendi & vestigijs omnibus persequendi, & tene-
 bris etiam extrahendi sunt; vt regibus operam
 suam nauare possint. nec ij tantum, qui in omni
 regia virtute excellentes extiterint: sed ij etiam
 qui mediocribus officijs ornati fuerint, sunt ad fa-
 miliaritatem & obsequium Regis admittendi; vt
 omnium operis vti possit, & ex maiore bonorum
 numero, seligere eos qui virtute præstiterint, quo-
 rum consilio & autoritate facilius officio suo fun-
 gatur. Sed ij quos Regi familiares & domesticos
 esse volo, ex vno tantum ordine hominũ deligendi
 sunt: an ex omnibus, si in illis specimen aliquod
 virtutis atq; probitatis eluxerit? sed vt de hac ma-
 teria melius differamus, statuendum est, tribus ra-
 tionibus quempiam à plebis turba segregari; diui-
 tijs nempe, aut nobilitate, aut virtute. & quẽadmo-
 dum refert Aristoteles, omnes ciuiles dissensiones,
 harum triũ rerũ contentione excitari plerũq; solẽt.

Iustitia quidem civium animos devincit; iniuria
verò dissolvit, & ad intestinum bellum impellit.
Iustitiæ verò munus est, unicuique dignitatem suam
tribuere; summa enim iniquitas est, non ponderari
vniuscuiusque dignitatem: sed vel ijs qui minus digni
premio sunt, maiora premia condonari; vel saltem
æqualia premia & munera dignitatibus inæquali-
bus statuere. Quantum enim quisque reliquis dig-
nitate antecellit, tanto par est cum maioribus pre-
mijs atque bonis honorari. rectè igitur Achilles apud
Homerum, de Agamemnonis iniquitate conque-
ritur, quòd eodem honore, & homines obscuros, &
claros afficeret. hac autem querela utuntur omnes,
qui se putant reliquis dignitate præstare, cum se præ-
teritos animadvertunt; aut nihilo sibi plus quam
cæteris, quos ipsi dignitate vincunt attribui. inde
igitur odia, inde dissidia, inde clandestina colloquia,
inde fraudes in Rep. capitales, inde civiles tumul-
tus erumpunt. Omnes enim illud bellum legiti-
mum arbitrantur quod pro dignitate suscipitur.
dignitatem autem suam violari & imminui putant
ij, qui plurimum possunt, cum se reliquis hominibus
exæquatos esse vident. causa tamen civilis discor-
diæ concitandæ, non eadem est apud omnes; a-
liæ namque alibi maius momentum habent, ubi
enim multum valet pecunia, ibi qui ditissimus est,
minimè ferendum arbitratur, homini egenti eundem
hono-

honorem haberi, quo se affectum cernit. vbi verò multum nobilitati tribuitur, quoties homo nouus è tenebris emergit, & honoribus illustratur, indignū facinus esse clamitant omnes nobiles, hominem è terra natum ad honores nobilitati debitos aspirare. vbi tamen virtus in honore est, ibi quamuis interdum virtute excellentes præteriti sint, & honoris repulsam iniuria patiantur, minimè molesti sunt. Virtus enim se ipsa contenta est, & honoris cupiditati facilè modum cōstituit: neq; valdè gloriā à populari celebritate petendā arbitratur, cū se vera & stabili gloria florentem considerat. illi igitur solum seditiones nō excitant, qui soli iure, de facta sibi iniuria queri poterant. Sed quia non semper de virtute perfecta loquendū nobis est; sed est etiam ad virtutem popularē oratio nobis accōmodanda, militaris etiā virtus cū plerumq; sit intemperans, & nullam indignitatē pati possit, hac etiam ratione Remp. perturbare solet. quoties enim vir militaris sibi antelatum aliquem cernit, quē se virtute superare censet, id mortis instar esse putat. homines igitur etiam fortes & magno animo præditi, sæpenu-mero hac specie indignitatis offensi, tetra dissidia moliuntur, & patrias interdum suas euertunt. Nos verò qui sub Rege viuimus, minus sumus his motibus expositi; propterea quòd Rex est quasi quidam ludorum Gymnicorum præfectus, vt præmia

diuidat,

diuidat, & omnes contentiones æquabilitate summa dirimat, & nos ita sumus illius placitis additi, vt illius etiam in iudicando iniquitatem multò patientius tolerandam arbitremur. Quanquam & in Regno etiam soleant hac de causa seditio- nes atque dissidia concitari, & coniurationes contra Regis statum atque vitam fieri: quemadmodũ sub Ioanne Rege hoc nomine secundo (viro multis virtutibus ornatissimo) maiorum nostrorum memoria factum fuit. ne tamen id sæpius eueniat est impedimento & nominis Regij maiestas, & muneris amplitudo, & ciuium fides erga Reges sancte culta, & diri proditorum exitus, & sempiterna perfidiæ & prodicionis infamia, in qua posteri non mediocriter erubescunt. quamuis tamen id rarò accidat, vt in Regno qui se læsos esse putant dissidia concitent, & interitum vel Regi, vel Reipub. moliantur; non tamen mediocre malum existimãdum est, cùm multi de Regis iniuria queri meritò possunt. vt enim nullum aliud incommodum Reip. subeat, illud non leue reputandum est; quòd multi homines fortes & industrii, cùm uident virtutis dignitatẽ minimè perpendi, multũ de virtutis ipsius alacritate remittunt. fieri quidẽ nõ potest, vt Rex omnibus exæquo satisfaciat; id tamen illi prouidendum est, quoad fieri poterit, ne quisquam iustis querelis vtatur, aliter enim neque
suum

suum officiũ faciet: & homines industrios quorum
 opera plurimum iuuari potuisset, alienabit. In
 Lusitania verò, cum summum honoris præmium
 videatur esse in Regis familiaritate & gratia consti-
 tutum; nec enim Lusitani dignitatem tam in opi-
 bus & facultatibus, quàm in Regis hilari vultu po-
 nendam arbitrantur; videndũ est maximè nostris
 Regibus; quales sint ij homines, quos ad suam fami-
 liaritatem admittant, quos rursus excludant. vi-
 deamus igitur cum non placeat homines inæquali
 dignitate præditos, æqualibus præmijs atque mu-
 neribus donari: & indignis intromissis, homines
 fortes excludi, quibus sit ponderibus vniuscuiusq;
 dignitas examinanda. Omnes autem qui se honore
 dignos existimant, aut diuitijs abundant, aut nobi-
 litate generis efferuntur, aut virtute præditi sunt.
 quos igitur familiaritate digniores esse iudicatis?
 An id dubium est inquit, T. eos esse præferendos
 qui virtute præstant? Quod virtuti inquam, sum-
 mum præmium honoris adiudicas laudo: quòd in-
 dicta causa reliquos eijs non probo. si placet igi-
 tur antequam feramus sententiam, eos audiamus.
 Rectè mones inquit. Par igitur inquam est, vt illos
 loquentes audiamus, vt facilius quod æquum est
 statuere possimus. experiamur igitur an diues pos-
 sit ad hunc modũ causam suam tueri. Ego inquit,
 cum essem in magnis opibus enutritus, fui admodũ
 liberaliter

liberaliter educatus, & artibus homine ingenuo dignissimis institutus. nunquam enim egestate compulsus fui, opus aliquod sordidum & vile suscipere, quod me ab honestatis studio retardaret, ut ij faciunt qui rei familiaris angustia laborant. reliquis igitur vitæ curis expeditus, honestatē vnice colui; illisque me disciplinis dedidi, quibus instructus facillimè possem magnam Reip. opem in magnis rebus afferre. multa igitur præclara didici; multum operæ & studij in re militari consumpsi; multum patriam consilio & armis adiuui; nec mihi in opibus meis materiam libidinis: sed instrumentum virtutis inesse constitui; multos namq; milites alui: multos bello captos redemi: multos ære alieno liberaui, maximisq; sumptibus maxima & difficilima munera diligenter obiui: opera mea Regi difficilimis temporibus semper pròpta atq; parata fuit. nec enim vnquam exercitum scribi, aut classem instrui necesse fuit, quin ego pecuniam meam in communem vtilitatem conferrem, & omnes meas facultates Regis obsequio destinarem. quocirca rationi còsentaneum est, ut illis omnibus qui inopia coacti tantas Reip. vtilitates afferre minimè potuerunt, anteferar. Hæc si diues diceret, nonne tibi videretur iure niti, atque merito causæ suæ confidere? Videretur inquit, si ea quæ dixisset factis probare posset. An vera inquam sint quæ dicit, testibus con-

firmanda relinquamus: hoc tamen interim ex illius oratione colligamus, illum qui ita loquitur, non in pecunia: sed in virtute omne suæ causæ firmamentū collocare. nec enim quantos pecuniarum aceruos domi congestos habeat: sed quàm liberaliter pecunijs vtatur, & quomodo omnes suas opes in Reip. studiū contulerit, oratione cōmemorat. omisso igitur virtutis studio, nescio quomodo probare diues possit, se dignum esse, quē Rex in familiaritatē suā recipiat. si enim ita loquatur. Ego multò lautius omnibus istis, qui mecum certare voluat epulatus sum: multoq; mollius & dilicatus vixi: multo magnificentius cōuiuū, quoties hospites excipiēdi fuerūt instruxi, multo plura scurris & parasitis donavi: alia multis in locis ingentē pecunię iacturā feci, meretrices multas alui, solē vitavi, laborē fugi, vestibis preciosissimis excultus, & fragrantissimīs vnguentis delibutus incessi; idq; sedulò curavi, ne id quod maiores mei tātō labore quæsierūt, in res laboriosas & iniucūdas impēderē: sed in omnivoluptate pfruēda cōsumerē. nō igitur æquū est, vt ij qui nō ita splendide viuūt: sed vel multis in bello laboribus attriti, vel literarū studio cōfecti sunt, & tenui victu & cultu cōtenti esse possunt, mihi præferantur. Hæc si diceret, audiendū existimares? Non prorsus, inquit. Quid, inquā, si diceret nō patiar equidē vllō modo ex opibus meis terunciū in honoris leuitates, aut in
fuitiles

futiles voluptates insumi: sed pecuniã coaceruabo, nec ullũ quæstũ me indignũ iudicabo, thesaurũ circumplexus noctes & dies asseruabo, & diligentissimè cauebo, ne quidquã de argenti structis aceruis imminuã; facilius autẽ patiar filios meos in seruitutẽ abduci, meq; morbo molestissimo cõflictari, q̃ pecuniã quã tanto labore parauĩ insipiẽter absumi. nec enim mihi affines, neq; cognati, nec amici, neq; filij honori & emolumẽto sunt; imò oẽs me oderũt, me extinctum cupiũt, vt pecuniã meam diripiant, atq; per summum flagitium effundant. pecunia igitur tantum mihi honorem, mihi delicias, mihi voluptatem afferre potest; in illa igitur habeo vitæ propugnaculum, miserix perfugium, senectutis oblectamentũ, illam colo, illã veneror, cum illa me oblecto, in illa tantum omnia præsidia vitæ constituo. cùm igitur ita sapiens sim, vt spretis voluptatibus, neglectis honoribus, repudiatis amicis omne studiũ vitæ in pecunia paranda consumpserim; quid causæ est, cur non anteponat istis stultis, qui quoties aliqua species honoris & honestatis eorũ oculis obuersatur, omne patrimoniũ repẽtè profundũt? Si hæc diceret aures illi præberes? an potius hominẽ sordidũ, & inhumanũ, atque adeò impiũ & sceleratũ, qui in Dei loco pecuniam colit, ex totius regni finibus exterminandũ putares? Exterminandũ certè, inquit, T. dum modo pecuniã secum minimè asportaret.

DE REG. INSTITVT. ET

nec enim æquum est, vt cui supplicium meritò cōstitui debet, vlla sordidæ & impuræ voluptatis materia tribuatur: & ratio flagitat, vt qui pecunia vti nescit, nō eam impunè possideat. Minimè inquam impune possidet; semper enim eget, & in mendicitate versatur: neque tam quod iam compressum domi continet, quàm quod nimis sitienter appetit, secum recogitat. opes quas habet attingere non audet. earum quas non habet infinita cupiditate cruciatur; in quærenda pecunia labore conficitur; in seruãda, cura & sollicitudine contabescit: si quidquam amittit, intolerãdo dolore, & mœstitia laceratur. nemini credit; omnes suspectos habet; familiares & domesticos extimescit: filios fortunis suis inhiare verissimè suspicatur: strepitu muris attonitus fores effringi, & fures in domum penetrare putat. cùm domi est, rei augendæ sollicitudine victus, in forum excurrit: inde autè ne quid dum ille abest familiares auertant, domum se proripit. nunquam igitur lætum diem videt; nunquam ne in somno quidem animo conquiescit: sed semper tristis, semper attentus, semper vel spe, vel metu sollicitus afflicatur. dum igitur huic vni curæ incumbit, neque sibi: neque Reipub. utilis esse in vita potest; idque tantùm agit, vt hæredes in morte illius exultent. Ergo cū omnis diues si virtute caret, vel prodigus, vel auarus sit; et vtrumq; vitium sit impedimento,

quo

quo minus opes illius aliquam Reipub. utilitatem
 afferant: consequens est, vt omnis qui sine virtute
 diues est, à regis familiaritate repellatur. quòd si se-
 cus euenerit, & contempta virtute diuites honorati
 fuerint; eueniet tandem, vt nemo virtutem colat,
 & omnes pecuniæ seruiendum existimēt. in regno
 enim omnes id tantum summo studio consectan-
 tur, quod à principibus honorari vident; si igitur
 homines honorem virtuti debitum ad pecuniam
 transferri perspexerint, studium virtutis negligent,
 & in cogenda pecunia certatim elaborabūt, neque
 quomodo Remp. pro parte sua iuuent: sed quomo-
 do rem suam accessionibus infinitis amplificēt, sibi
 curandum arbitrabuntur. Virtutis igitur industria
 languescet; iniquitas, & fraus ad Reip. perniciem
 erumpet; totiusq; Regni status funditus interibit.
 Quid de nobilitate dicemus? poterimus ne illis
 aditum ad Regem claudere, quibus omnium con-
 sensu maximè semper apertus est? flagitium profe-
 ctò fuisset nullo modo tolerandum; maximè verò
 cùm eorum quilibet his verbis agere causam suam
 possit: fingamus igitur aliquem nobilem hominem
 in hanc sententiam loqui. Ego claro & illustri loco
 natus sum, & si voluero genus meum à stirpe repe-
 tere, multos fortes, & in omni genere virtutis excel-
 lentes viros enumerare possum, qui cùm Rempub.
 plurimum opibus, & consilio, & virtute iuuisent;

à regibus eam ob causam summis honoribus & ornamentis illustrati sunt. his igitur domesticis exemplis stimulatus neque dormire, neq; quietem pati possum, eo namq; studio flagro, ea cura sollicitor, id animo molior, vt meorum gentilium decori ne desim: sed illorum etiam laudes labore & vigilatia mea superem. nec enim si labe aliqua aspersus fuero, vitia mea obscura esse poterunt, cum in tam clari generis luce & celebritate nomen meum versetur; vt mihi à maioribus meis degenerare non liceat, sine insignis infamiae turpitudine. non igitur opes, non pecuniam specto, non flagitiosas voluptates exquiro: sed omnes curas & cogitationes meas ad gloriam & honestatem confero, tantaq; verissimae laudis cupiditate incendor; vt praecclare mecum agi putem, si dum ad immortalitatem nominis aspiro mortem oppetam, & pro breui vita corporis, vitam gloriae sempiternam adipiscar. si igitur generis claritas, si maiorum exempla, si artes ingenuae quas à pueritia colui, si signa quae iam insitae indolis atque virtutis egregiae dedi, mihi hos stimulos admouent: nonne sperandum est, vt multo clariora facinora pro Reip. salute, & pro Regis dignitate suscipiam, quam ij, qui nullis exemplis domesticis ad amplitudinem laudis & dignitatis excitari possunt? æquum igitur est vt eundem locum apud Regem obtineam, quae mei maiores tenuerunt: neq; mihi quisquam nouus homo,

mo, in hac contentione dignitatis anteponatur. Hæc si dicat homo nobilis, potestis ne tam honeste orationi repugnare? Minimè inquit, T. Et rectè quidem inquam censetis, hæc enim oratio stirpe virtutis innititur: neque germanam nobilitatem ab honestate seiungi posse statuit. sed si idem dicat: ego generis mei fiducia subnixus ambulo, nulloq; metu nobilitatis amittendæ conturbor. nec enim mihi quisquã meam nobilitatẽ eripere vlla ratione potest. ego lautus & vrbanus sum, & specie etiam venustus, & omni lepore circũfluo; nemo me dexterius alea ludit; nemo est cõuiua festiuior; nemo in omni nobilitate dicacior, nemo innuit oculis argutius; nemo cubito tãgit eos qui prope sunt malitiosius. iam verò amorũ blanditias & venustates, quis maiore studio cõsectatur? me virgines aulicę libèter aspiciũt; mecũ iucũde sermocinantur; quacũq; autẽ incedo, omnia vnguëtorum fragrantia redolent; & vbiq; suauitatis meæ impressa vestigia relinquo; multaq; alia voluptatis & deliciarũ causa facio, quę maximè nobilitatẽ decent. Occurrat hĩc aliquis, & dicat: quid si dum tu stertis, & torpore desidiaq; lægues, & vitã in istarũ deliciarũ festiuitate consumis, aliquis homo nouus industria singulari præditus ad honestatem enitatur, tibiq; dignitatem præripiat? Mihi ne homini vtraque stirpe nobilissimo vt homo sine gẽte, sine nomine, in fece infimæ ple-

bis educatus, anteponatur? Certè si ius & ratio vim
 habuerit, & ille dum tu dormis, sese vigilanter &
 acriter ad studium virtutis applicuerit. Colat ille
 virtutem quantum volet, ego tamen qualis sim no-
 bilis semper ero. si igitur fieri nequit, vt aut ille
 parentes mutet, aut ego insignia meæ gentis amit-
 tam: quid erit indignius, quàm illum mihi in ali-
 qua dignitatis ratione præferri? benè profectò se-
 res habebit, si nouus homo rusticano patre natus
 homini natalium splendore clarissimo fuerit antela-
 tus. Quid si fiat? Ita ne vero? id fieri aliqua ratione
 poterit, vt is mihi præferatur, quem ne in domesti-
 cis quidem meis numerandū existimo? Sit facinus
 quantum voles indignum, id tamen aliquando fit.
 quid igitur tunc facies, si idem tibi euenerit? Non
 ego inquit, solus mihi conuitium fieri vociferabor:
 sed omnis nobilitas eam ad se contumeliam perti-
 nere putabit, & fidem Regis implorabit, & aut suū
 ius questibus obtinebit, aut iniuriam suā constanti
 animo persequetur. Quomodo? aut qua tandem
 ratione? A Rege semigrabimus, inquit, & illum
 perinde atq; dignus est, hominū ignobilium turba
 constipatum relinquemus. quo quid Sol videre po-
 test indignius? Principem clarissimum ignobilium
 hominum turba circumfundi? eorūque cōtagione
 pollui? morūq; ministerio Regis maiestatem im-
 minui? illum ne Regem appellabis cui nouus ho-
 mo

mo poculum ministrat? quem manibus suis vestit,
& ornât? Non profectò dignus est nomine Regis
is, qui tantam indignitatem subire potest. Faciat
igitur ille quod libuerit: nos verò iniuriam nobis
illatam, minimè impunitam, & inultam relinque-
mus. eùm namque plebis infimæ sordibus illini &
contaminari patiemur; & tum demum intelliget,
quantum Regis flagitium sit, homines genere illu-
stres & claros offendere. Hęc si dicat homo nobilis,
qua ratione poterimus illius iracūdiam reprimere?
aut quomodo Regem si nobilium hominum penu-
ria coāctus fuerit poculum è manu hominis noui
sumere cōsolabimur? Fieri vix potest. Experiamur
tamen & primùm quidem hominem amplitudine
generis elatum admoneamus, ne sit virtuti, è qua
omnis vera nobilitas ortum habet infensus. No-
bilitatem enim ex virtute natam esse confirmabi-
mus, atque tantisper dignitatem iurè atque meritò
retenturam, dum in illa splendor virtutis eluxerit.
Virtutem verò semper & specie illustrem, & ampli-
tudine admirabilem, & fructu salutarem extitisse,
& dignam quæ summis honoribus & titulis illu-
straretur. docebimus deinde illum nobilitatis au-
torem & Principem, à quo hic cum quo nobis ser-
mo est genus ducit, hominem à principio obscurū
fuisse; virtute tamen imagines posteritatis mirificè
consecutum. nullam autem nobilitatem extare,

quæ pōssit à primordio generis humani suæ clari-
 tatis ortum repetere . vt enim aliquis possit seriem
 maiorum suorum recensendo multos homines cla-
 ros enumerare, ad opifices tandem perueniet, & in
 ipsam fecem plebis, quàm fastidiosè contemnit in-
 curret. quod si ea mens Principū fuisset, eo tēpore
 quo ille primus nobilitatis suæ propagator è tene-
 bris emergere cœpit, vt nullo modo paterentur ali-
 quem hominem obscuro loco natum, quāuis mag-
 nitudine virtutis excelleret, in nobilitatis lucē vin-
 dicari: necessario accidisset, vt & hic & multi alij no-
 biles quos generis nouitas offendit, in perpetuis te-
 nebris & obscuritate sempiterna laterēt. Illū deinde
 obnixè precabimur, ne nouorū hominū virtuti in-
 uideat: imò in ea principium suæ nobilitatis & cla-
 ritatis agnoscat; præclarum esse cum virtute, virtu-
 tis dignitate contendere: nō virtutis inuidia, virtu-
 ti interitum machinari: propriā nobilitatem tueri,
 non aliam nascentem irritis conatibus impedire.
 nullum enim inanitatis & leuitatis impetum posse
 virtutē infringere. Iubebo deinde illū vt animad-
 uertat, quomodo illi nobilitas tuenda & conseruā-
 da sit; vt enim illius initiū, & fundamentum est in
 virtute positum: ita virtute conseruari & augeri, &
 flagitijs interire. amicè igitur illū admonebimus
 ne nimis natalium splendori confidat; sic enim na-
 tura comparatum esse, vt quòd virtute splēdet ob-
 scuretur

sciretur flagitio : & quòd industria partū est, amittatur ignauia. Tum etiam ridiculum esse dicemus Regi nobilitatis discessione minitari. tantam enim potestatem in Regibus, tantumque (vt ita dicam) numen inesse, vt facilè possint meritis excellētibus excitati, & generis nouitatem nobilitare, & inertē nobilitatem contemnere. quòd si Rex non potest vllò modo dignitatem suam sine præsidio nobiliū tueri, nihil ab illo fieri posse sapientius; quàm omnes familias, in quibus aliquod lumen honestatis splendere viderit, nobilitatis insignibus ornari, ne vnquā relinqui à nobilitate possit. vt enim diligens agricola nouas arbores serit, quæ dū aliæ vetustate consumuntur exurgant, atq; fructū ferant: ita Regi necessariū esse, vt assiduè nobilitatis plātaria seminet, vt semper vetustæ nobilitati succrescāt nouæ nobilitatis propagines. Hortabimur etiam illum vt recolat animo quorū sit sanguine procreatus; & maiorū suorū egregia facta memorabimus; & quantū dedecus illius futurū sit, si nō illorū vestigia fuerit persecutus admonebimus: obtestabimur deniq; vt ineptias vitet, & insolentiā fugiat, & virtutē colat, & honestatem retineat, si vult clarus & amplius esse; nec aliena dignitate, nec vanis nominib' efferatur: sed omne amplissimi decoris ornamentum propria atq; vera dignitate cōstituat. Ex hīs quidē locis argumēta sumemus, quibus si fieri possit illius, qui oīa
digni-

dignitatis ornamenta in nobilitate ponit arrogantiam minuamus. Regem verò quibus præsijs cōtrà minas insulsæ nobilitatis armabimus? aut quibus rationibus admonebimus, vt neminem in suâ familiaritatē recipiat, nisi virtute & industria præcellens extiterit? date igitur hanc veniam mihi, vt illum rursus alloquar. Vt lubet, inquit, T. ridens dummodo ne te ista consuetudo sæpius cum Rege differendi, ab amicorum colloquio & familiaritate disiungat. timeo enim ne orationes istæ cum Rege sæpius habitæ animos tibi efferant. Quid? inquam iam ne vos inuidia lacerat? quid facietis cū me penitus in familiaritatē Principis ipsius immisero? Hic postquam arrisere ego sic exorsus sum quasi cū ipso Rege loquerer, sic igitur orationem institui. Nullam esse Princeps inuictissime artē maiorem, aut difficiliore, quàm tractare Remp. pro tua singulari prudentia iudicare potes. quamuis igitur & ingenij acumine, & animi magnitudine præcellas, multisque opibus instructus & ornatus sis; difficilimè tamen imperium geres, nisi fueris multorum hominum consilio, fortitudine, atq; fidelitate munitus. cū igitur constet tātum munus ab vno solo homine, sine multorum operis, & sine sapientium hominum consilio administrari non posse, reliquū est, vt videamus, è quo genere hominum seligendi sint ij, quos in familiaritatem admittere, & quorum

operis